

This project is funded
by the European Union

This project is funded
by the European Union

IZVJEŠTAJ O PROCJENI SOCIJALNOG PODUZETNIŠTVA U BOSNI I HERCEGOVINI

SIPU International AB Sweden, Civil Society Promotion Centre-Bosnia and Herzegovina, Human Resource Development Foundation-Turkey, Foundation in Support of Local Democracy-Poland, Partners Foundation for Local Development-Romania

Istraživanje

IZVJEŠTAJ O PROCJENI SOCIJALNOG PODUZETNIŠTVA U BOSNI I HERCEGOVINI

Naručilac

SIPU International AB- TACSO kancelarija u Bosni i Hercegovini

Organizacija i provođenje istraživanja

Fondacija za socijalno uključivanje u Bosni i Hercegovini
Sarajevo, Branilaca Sarajeva 47

Voditeljica istraživanja

Ranka Ninković-Papić

Saradnice

Tatjana Slijepčević
Dubravka Halepović

Datum predaje izvještaja

August 2012.

Ova publikacija izdata je uz pomoć Evropske unije. Sadržaj ove publikacije isključiva je odgovornost TACSO-a, te se ni na koji način ne može smatrati da odražava stavove Evropske unije. Sadržaj ovog priručnika smatra se javnim i dozvoljena je njegova dalja slobodna distribucija. Ukoliko odlučite koristiti ovaj materijal, molimo da navedete TACSO kao izvor, kao i web stranicu sa koje ste preuzeli ovaj materijal. Ukoliko reprodukujete tekst iz priručnika, citirajte autore izvornog teksta i njihove organizacije.

SADRŽAJ

Izvršni sažetak.....	4
1. Pregled istraživačke metodologije korištene prilikom izrade Izvještaja o procjeni socijalnog poduzetništva u Bosni i Hercegovini.....	6
2. Uvod	8
3. Pregled situacije u Bosni i Hercegovini.....	10
3.1 Siromaštvo i socijalna isključenost.....	10
4. Evropske tendencije u socijalnom poduzetništvu.....	11
5. Nivo razvijenosti socijalnog poduzetništva u Bosni i Hercegovini, glavni akteri i zakonski okvir ..	13
5.1 Javni sektor	14
5.2 Privatni sektor	18
5.3 Organizacije civilnog društva	21
5.4 Javno-privatno-civilno partnerstvo za razvoj socijalnog poduzetništva u BiH.....	23
6. Intervjui i fokus grupe	25
a) Intervjui	28
b) Fokus grupe.....	34
7. Primjeri dobre prakse aktivnosti socijalnog poduzetništva u BiH.....	38
7.1 Fondacija „Mozaik“	38
7.2 Socijalno preduzeće: „Uspon“	39
7.3 Organizacija „Bospo“	40
7.4 Organizacija GOPA predstavništvo u BiH.....	40
7.5 Fondacija za socijalno uključivanje u Bosni i Hercegovini (FSU u BiH)	41
7.5.1.Organizacija – implementator projekta: „Agencija za ekonomski razvoj Hercegovine – REDAH“, Mostar	41
7.5.2. Organizacija – implementator projekta: Udruženje poljoprivrednih proizvođača Poljotes – UPP Poljotes,Teslić	43
7.5.3. Organizacija – implementator projekta: Udruga poduzetnika i poslodavaca Žepče – UPIP Žepče	45
7.5.4. Organizacija – implementator projekta: Vanjskotrgovinska/Spoljnotrgovinska komora BiH – VTK BiH, Institut za edukaciju ECOS, Sarajevo	47
7.5.5. Organizacija – implementator projekta: Udruženje osoba s invaliditetom, Berkovići	49
8. Zaključci i preporuke za razvoj socijalnog poduzetništva u Bosni i Hercegovini	51

ANEKS 1.....	52
ISTRAŽIVAČKA METODOLOGIJA ZA PRIPREMU IZVJEŠTAJA O PROCJENI SOCIJALNOG PODUZETNIŠTVA U BOSNI I HERCEGOVINI	
ANEKS 2.....	55
LISTA OSOBA KOJE SU UČESTVOVALE U INTERVJU O SOCIJALNOM PODUZETNIŠTVU	
ANEKS 3.....	55
LISTA OSOBA KOJE SU UČESTVOVALE U FOKUS GRUPAMA O SOCIJALNOM PODUZETNIŠTVU U SARAJEVU, BANJA LUCI I ŽEPČU	
ANEKS 4.....	56
SLIKE SA FOKUS GRUPE I PRIMJERA DOBRE PRAKSE SOCIJALNOG PODUZETNIŠTVA	

Izvršni sažetak

Izveštaj o procjeni socijalnog poduzetništva u Bosni i Hercegovini izrađen je u cilju istraživanja svih aspekata socijalnog poduzetništva u vezi sa pravnim okvirom, slučajevima dobre prakse, saradnje i veze socijalnog poduzetništva i organizacija civilnog društva naročito u pogledu održivosti i mapiranja glavnih aktera, domaćih i međunarodnih koji su aktivni u ovoj oblasti u Bosni i Hercegovini.¹

Na samom početku izvještaja dat je kratak pregled istraživačke metodologije koja je korištena prilikom izrade izvještaja i koja se sastojala od revidiranja postojećih izvora i zakona vezanih za temu socijalnog poduzetništva, zatim obavljanja intervjua i fokus grupa sa akterima koji su relevantni u oblasti socijalnog poduzetništva, slučajeva dobre prakse socijalnog poduzetništva u BiH kao i preporuka za naredne korake koje treba poduzeti kako bi se ubrzao i unaprijedio razvoj socijalnog poduzetništva u BiH. Nakon pregleda istraživačke metodologije u uvodu su date različite definicije socijalnog poduzetništva uzimajući u obzir da ne postoji jedinstvena definicija i da ona često zavisi od lokalnog konteksta, iako se u svim objašnjenjima i definicijama naglašava da aktivnosti socijalnog poduzetništva nisu orijentisane na sticanje profita nego na poboljšanja u društvenoj zajednici, sa naročitim naglaskom na ranjive i ugrožene društvene grupe. U nastavku je dat pregled situacije u Bosni i Hercegovini gdje je prema posljednjim procjenama jedna trećina stanovništva u riziku od siromaštva, dok je 60% socijalno isključeno, što u okolnostima posljedica globalne ekonomske krize i nedovoljnih budžetskih sredstava za ove kategorije predstavlja dodatni zahtjev, potrebu i podsticaj za razvoj socijalnog poduzetništva i usmjeravanje dostupnih resursa u ovom pravcu. Pažnja je zatim posvećena evropskim tendencijama u socijalnom poduzetništvu uzimajući u obzir značaj procesa evropskih integracija za Bosnu i Hercegovinu i uslove koji će na putu ka Evropskoj uniji morati biti ispunjeni i u ovoj oblasti.

Peto poglavlje detaljno obrađuje nivo razvijenosti socijalnog poduzetništva u BiH, glavne aktere i zakonski okvir. Na samom početku je analizirana uloga javnog sektora u procesima iniciranja i razvijanja socijalnog poduzetništva gdje se naglašava da državne institucije u ovom pogledu najveći doprinos mogu dati putem uspostavljanja adekvatnog zakonskog okvira kojim će se omogućiti i olakšati započinjanje i implementacija aktivnosti socijalnog poduzetništva. Također je dat detaljan pregled zakona u FBiH i RS kojima se regulišu određeni segmenti socijalnog poduzetništva. Privatni sektor analiziran je velikim dijelom sa aspekta obezbjeđivanja početnog kapitala za pokretanje aktivnosti socijalnog poduzetništva jer se dio profita može alocirati u ove svrhe, kao i različitih oblika organizovanja koje su karakteristične za privatni sektor, a upravo su pogodne za osnivanje socijalnih preduzeća. Nadalje, ulogu organizacija civilnog društva, odnosno nevladinih organizacija kao najbrojnijeg segmenta civilnog društva u BiH, posvećena je naročita pažnja jer su neke od ovih organizacija među prvim inicirale i pokrenule socijalno poduzetništvo u BiH. Njihova uloga je veoma

¹ Izveštaj o procjeni treba da služi kao osnovni dokument za diskusiju o konceptu i modelu socijalnog poduzetništva u Bosni i Hercegovini i da služi kao osnovni vodič za organizovanje narednog događaja nakon Međunarodne konferencije o socijalnom poduzetništvu u Istanbulu od 29. februara do 1. marta 2012.

bitna zbog direktnog kontakta sa krajnjim korisnicima i uvida u njihove stvarne potrebe, time što mnoge od njih djeluju u lokalnim zajednicama i posjeduju određenu vrstu fleksibilnosti tako da se putem nevladinih organizacija mnoge aktivnosti mogu brže pokrenuti i efikasnije provoditi.

Posebno poglavlje posvećeno je nalazima i mišljenjima do kojih se došlo tokom provođenja intervjua i fokus grupa sa ukupno 44 ispitanika. Intervjui su obavljeni sa 22 ispitanika iz javnog, privatnog i civilnog sektora, i sa 22 učesnika tri fokus grupe koje su održane u Sarajevu, Banja Luci i Žepču. Pitanja od kojih se sastojao polustrukturirani upitnik su se fokusirala na razumijevanje samog pojma i koncepta socijalnog poduzetništva, mogućnosti i potencijale za razvoj socijalnog poduzetništva, glavne aktere i nosioce aktivnosti, poznavanje zakona koji regulišu ovu oblast i potrebnih promjena kao i poznavanje uspješnih modela i primjera dobre prakse socijalnog poduzetništva. Informacije dobijene tokom ove faze jednim dijelom su predstavljene grafičkim putem, zatim su obrađene sumarno, a dati su i specifični odgovori ispitanika učesnika intervjua i ispitanika fokus grupa.

U sedmom poglavlju dato je devet primjera dobre prakse socijalnog poduzetništva u BiH koji su obuhvatili slijedeće organizacije: Fondacija „Mozaik“, socijalno preduzeće „Uspon“, organizacija „Bospo“, predstavništvo organizacije „GOPA“ u BiH kao i pet organizacija čiji su projekti socijalnog poduzetništva podržani od strane Fondacije za socijalno uključivanje u Bosni i Hercegovini (*Agencija za ekonomski razvoj Hercegovine – REDAH, Udruženje poljoprivrednih proizvođača Poljotes - UPP Poljotes, Udruga poduzetnika i poslodavaca Žepče - UPIP Žepče, Vanjskotrgovinska/Spoljnotrgovinska komora BiH – VTK BiH, Institut za edukaciju ECOS, Sarajevo i Udruženje osoba s invaliditetom, Berkovići*).

U završnom dijelu dati su zaključci i preporuke za dalje korake koje je potrebno provesti kako bi se u BiH stvorilo povoljno okruženje za razvoj socijalnog poduzetništva. Preporuke se najvećim dijelom odnose na potrebu promocije socijalnog poduzetništva, uspostavljanje adekvatnog zakonskog okvira, preusmjeravanje postojećih domaćih i stranih fondova na ove aktivnosti, uvođenje određenih segmenata iz ove oblasti u nastavne planove i programe, potrebu za umrežavanjem i zajedničkim djelovanjem sa regionalnim partnerima i kreiranjem Strategije socijalnog poduzetništva kao krovnog dokumenta koji će objediniti sve aspekte vezane za socijalno poduzetništvo.

1. Pregled istraživačke metodologije korištene prilikom izrade Izvještaja o procjeni socijalnog poduzetništva u Bosni i Hercegovini

Istraživačka metodologija koja je korištena tokom izrade Izvještaja² o procjeni socijalnog poduzetništva u Bosni i Hercegovini uključila je četiri osnovne istraživačke metode:

- a.) Prikupljanje, pregled i istraživanje postojećih studija, strategija, politika, izvještaja i analiza koje su provedene u oblasti socijalnog poduzetništva u Bosni i Hercegovini. Posebna pažnja bila je posvećena pregledu i istraživanju postojećih zakona (na državnom, entitetskom i kantonalnom nivou), pravnih uredbi i akata koji se odnose na socijalno poduzetništvo u BiH. *Desk research* predstavlja inicijalnu fazu istraživanja čiji je primarni cilj bio da omogući uvid u postojanje, nivo razvijenosti, zakonsko-pravno okruženje, te glavne aktere i nosioce aktivnosti socijalnog poduzetništva sa posebnim osvrtom na glavne investitore i donatore. Podaci i informacije koji su prikupljeni tokom prve faze istraživanja dali su osnovu za terensko istraživanje, sakupljanje novih informacija i njihovu dalju obradu.
- b.) U drugoj fazi istraživanja obavljena su 22 intervjua sa predstavnicima relevantnih interesnih skupina u oblasti socijalnog poduzetništva kojima su obuhvaćeni predstavnici vlade, javnih institucija, privatnog sektora, organizacija civilnog društva, međunarodnih i domaćih donatora i investitora, te pojedinci koji su aktivni u socijalnom poduzetništvu. Intervjui su obavljeni s ciljem dobijanja direktnih i ažuriranih informacija, te ispitivanja znanja, stavova i mišljenja ciljnih ispitanika. U te svrhe kreiran je polustrukturirani upitnik od deset pitanja koja su se odnosila na nivo razvoja socijalnog poduzetništva u BiH, glavne aktivnosti u ovoj oblasti, mogućnosti finansiranja, postojeće potencijale za razvoj socijalnog poduzetništva naročito u pogledu održivosti i lokalnog vlasništva, te na aspekte značajne za socijalno poduzetništvo u BiH.
- c.) Organizovane su tri fokus grupe, po jedna u Sarajevu, Banja Luci i Žepču i ukupno su obuhvatile 22 ispitanika. Fokus grupe su odabrane kao dopuna provedenim intervjuima zato što omogućavaju interaktivno okruženje u kome se percepcije, mišljenja i stavovi dobijaju od grupe ljudi. Dinamika fokus grupe i interakcija između učesnika omogućila je širi uvid u oblast socijalnog poduzetništva i dala različita mišljenja, ideje i iskustva vezano za ovo pitanje. Profil učesnika fokus grupa obuhvatio je predstavnike javnog sektora, privatnog sektora, predstavnike organizacija civilnog društva, te poduzetnike i poduzetnice koji su uključeni u konkretne aktivnosti socijalnog poduzetništva. Organizovanje fokus grupa omogućilo je sticanje sveobuhvatnije i potpunije slike o razvoju i potencijalima socijalnog poduzetništva u

² Izvještaj je pripremio tim Fondacije za socijalno uključivanje u Bosni i Hercegovini (Ranka Ninković-Papić, Tatjana Slijepčević i Dubravka Halepović)

Bosni i Hercegovini. Za potrebe održavanja fokus grupa korišten je isti polustrukturirani upitnik kao i prilikom pojedinačnih intervjua. Veoma je bitno naglasiti da su učesnici intervjua i fokus grupa bili ravnomjerno regionalno zastupljeni, odnosno da su u jednakom broju učestvovali osobe iz Federacije BiH i iz Republike Srpske, te da su pored gradskih sredina bili zastupljeni učesnici iz prigradskih i ruralnih područja.

- d.) Prethodno navedene aktivnosti istraživanja omogućile su i dobijanje informacija o slučajevima dobre prakse u oblasti socijalnog poduzetništva u BiH. U Izvještaju je prikazano devet slučajeva dobre prakse, koje prate izjave samih implementatora i korisnika aktivnosti socijalnog poduzetništva, na teritoriji cijele BiH. Putem slučajeva dobre prakse analizirane su inicijative, aktivnosti i projektni rezultati postignuti u oblasti socijalnog poduzetništva koji se mogu replicirati i dalje razvijati.
- e.) Završni dio istraživanja i izvještaja čine preporuke za izmjene i poboljšanja koja je potrebno izvršiti u oblasti socijalnog poduzetništva sa aspekta, prije svega, približavanja samog pojma ciljnim skupinama, angažovanja puno većeg broja relevantnih aktera i institucija u procese provođenja aktivnosti socijalnog poduzetništva, izmjena zakonskog okvira koje bi omogućile brže, jednostavnije i efikasnije provođenje datih aktivnosti i mjera, usmjeravanja dostupnih fondova na ove aktivnosti i drugih važnih aspekata za kreiranje povoljnog okruženja za iniciranje, razvoj i jačanje socijalnog poduzetništva u Bosni i Hercegovini.

2. Uvod

Socijalna ekonomija podrazumijeva primat socijalnih ciljeva u odnosu na ekonomske, ali se socijalni ciljevi ostvaruju ekonomskim načinom djelovanja. Njen najvažniji aspekt je socijalno poduzetništvo. Iako se pojmovi „socijalno poduzetništvo“ i „socijalni poduzetnik“ koriste već trideset godina³ još uvijek postoje različita mišljenja i stavovi oko samog značenja ovih pojmova. Različiti socio-ekonomski pravci i škole daju različite definicije i tumačenja ovih pojmova, čije je razumijevanje velikim dijelom određeno i lokalnim kontekstom koji se bazira na različitim socio-istorijskim, političkim i ekonomskim faktorima. Ipak, može se reći da je generalno prihvaćeno mišljenje, uz izvjesna odstupanja, da socijalno poduzetništvo predstavlja upotrebu poduzetničkog ponašanja za postizanje socijalnih ciljeva i dobrobiti za razliku od komercijalnog poduzetništva gdje je primarni cilj ostvarivanje profita. Ukoliko se putem aktivnosti socijalnog poduzetništva ostvari profit on se koristi za zadovoljenja potreba specifičnih ranjivih grupa stanovništva.⁴ Socijalno poduzetništvo javlja se u različitim oblicima i kroz različite subjekte sticanja dobiti kojim se nastoje ostvariti ekonomski, socijalni, ekološki i drugi ciljevi i poboljšanja. Koncept socijalnog poduzetništva, dakle, obuhvata različite ekonomske inicijative koje ne teže prevashodno ostvarivanju profita već su usmjerene ka ostvarivanju javnog interesa ili interesa određenih socijalno isključenih grupa stanovništva. Socijalno poduzetništvo karakteriše izražena društvena odgovornost pri izboru poslovne aktivnosti i povećana odgovornost prema društvenoj zajednici i pojedincima tokom obavljanja određene poslovno-poduzetničke aktivnosti pojedinca. Drugim riječima pažnja je posvećena tome da se rezultati određene poduzetničke aktivnosti manifestuju u široj društvenoj zajednici, da je postignuti uspjeh dugoročan a ne kratkotrajan i prolazan, a također je naglašeno i odricanje od profita ili dijela profita koji se koristi za dalji razvoj iste ili drugih poduzetničkih aktivnosti.

Ukratko, smatra se da su osnovne karakteristike socijalnog poduzetništva slijedeće:

- **DRUŠTVENOST** – kontekst, proces i/ili postavljeni rezultati su za javno dobro;
- **INOVATIVNOST** – stvaranje novih ideja i modela kojima se nastoje riješiti socijalna, ekonomska, ekološka i druga povezana pitanja i problemi. Ovo se može manifestovati na tri različita načina: novi proizvod ili usluga (odnosno institucionalna inovacija); upotreba postojećih dobara i usluga na novi, društveno produktivniji način (inkrementalna inovacija); i/ili postavljanje normi kako bi se redefinisali društveni problemi i predložila nova rješenja (disruptivna inovacija);
- **TRŽIŠNA ORIJENTACIJA** – potaknuto postizanjem učinka, konkurentno, ali zahtijeva puno veću društvenu odgovornost i saradnju između i unutar različitih sektora. Tržišna orijentacija

³ <http://www.socialedge.org/discussions/social-entrepreneurship/defining-social>, pristupljeno 19.05.2012.

⁴ http://www.ashoka.org/social_entrepreneur, pristupljeno 19.05.2012.

može uključiti sve od konvencionalnih konkurentnih tržišta do razmjene društvenih i/ili okolišnih vrijednosti.⁵

Socijalno poduzetništvo se stoga odnosi na slijedeće:

- Primjenu praktičnih, inovativnih i održivih pristupa ostvarivanju koristi društva generalno, sa naglaskom na marginalizirane i siromašne društvene grupe;
- Pojam koji obuhvata jedinstven pristup ekonomskim i društvenim problemima, koji se „ukršta“ preko različitih sektora i disciplina, a koji se temelji na određenim procesima i vrijednostima koje su zajedničke za svakog društvenog/socijalnog poduzetnika nezavisno od njegovog obrazovanja, materijalnog statusa, radničkih prava, okruženja, ekonomskog razvoja, poljoprivrede i drugih faktora bilo da oni osnivaju neprofitne ili profitne subjekte.

Socijalna preduzeća⁶ mogu biti različita po organizaciji i strukturi, ali sva imaju vrlo jasnu socijalnu i javnu svrhu. Ona ostvareni profit reinvestiraju, a koriste se poduzetništvom radi ostvarivanja svog socijalnog cilja. Često su socijalna preduzeća usmjerena na radnu integraciju i inkluziju neke od ugroženih društvenih grupa, pri čemu ta preduzeća kombinuju poslovni pristup sa obavljanjem funkcije od šireg društvenog značaja. Na taj način savremena socijalna preduzeća predstavljaju odgovor na društvene probleme na koje država nije odgovorila. Oblast djelovanja socijalnih preduzeća može biti pružanje socijalnih usluga koje nisu bile adekvatno regulisane od strane javne vlasti ili ponuda određenih proizvoda na tržištu, sa namjerom da se ostvareni profit usmjeri na postizanje socijalnih ciljeva. Osnovno obilježje socijalnih preduzeća jeste maksimizacija društvenog i javnog učinka, a ne maksimizacija profita.

Socijalni poduzetnici/poduzetnice proizvode socijalne inovacije i transformacije u različitim oblastima kao što su obrazovanje, zdravstvo, okoliš, razvoj ekonomije, poduzetništva i drugo. Socijalni poduzetnici, slično poslovnim poduzetnicima, grade jake i održive organizacije profitnog ili neprofitnog karaktera. Oni su usmjereni ka smanjivanju siromaštva i socijalne isključenosti primjenjujući svoje poduzetničke sposobnosti, poslovne metode i hrabrost da prevaziđu ili promijene tradicionalne prakse.

Socijalno poduzetništvo dobija sve veću važnost u svijetu posljednjih godina o čemu svjedoči sve veći broj aktivnosti i inicijativa iz ove oblasti kao i potreba da se razmjenjuju najbolje prakse i iskustva svjetskih, evropskih i regionalnih aktera socijalnog poduzetništva. Upravo sa tim ciljem je u Istanbulu organizovana Međunarodna konferencija o socijalnom poduzetništvu od 29. februara do 1. marta 2012. Konferencija je okupila 143 socijalna poduzetnika i aktera sa područja Zapadnog Balkana, Turske, Ukrajine, Gruzije i Velike Britanije i pružila priliku za razvoj socijalnog poduzetništva, naročito socijalnih preduzeća u regionu. Rezultati konferencije bili su slijedeći:

- Ojačane veze socijalnih poduzetnika iz regiona sa socijalnim poduzetnicima iz EU naročito UK;

⁵ <http://www.sbs.ox.ac.uk/centres/skoll/about/Pages/whatisse.aspx>, pristupljeno 19.05.2012.

⁶ Za više informacija o socijalnim preduzećima vidi poglavlje 7. Primjeri dobre prakse aktivnosti socijalnog poduzetništva.

Vidi također i <http://www.socialenterprise.org.uk/about/about-social-enterprise> i <http://www.socialenterprise.org.uk/>

- Ojačane veze socijalnih poduzetnika i onih koji podržavaju socijalno poduzetništvo u javnom, privatnom i civilnom sektoru;
- Omogućena razmjena znanja i najboljih praksi u socijalnom poduzetništvu;
- Unaprijeđena svijest o potencijalnoj ulozi koju socijalno poduzetništvo može igrati u regionu;
- Proširena i unaprijeđena regionalna mreža socijalnih poduzetnika.⁷

Kada je riječ o Bosni i Hercegovini, socijalno poduzetništvo dobija veliku važnost upravo u kontekstu regionalnih inicijativa i mogućnosti regionalne saradnje, ali daleko bitnije u kontekstu smanjenja i prevencije siromaštva i socijalne isključenosti. Prema posljednjim podacima u Bosni i Hercegovini jedna trećina stanovništva je u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti, dok se 40% stanovništva suočava sa ozbiljnom uskraćenošću od materijalnih dobara, što je velikim dijelom posljedica svjetske globalne ekonomske krize o čemu će više riječi biti u narednom poglavlju.

3. Pregled situacije u Bosni i Hercegovini

3.1 Siromaštvo i socijalna isključenost

Opštu socijalnu i ekonomsku situaciju u Bosni i Hercegovini karakteriše opadajuća stopa porasta ekonomije, porast nezaposlenosti i kao posljedica toga siromaštvo i socijalna isključenost. U periodu 2000–2008. BiH je zabilježila značajan ekonomski rast – prosječan godišnji rast BDP-a bio je 6%. Generatori rasta bili su relativno visok izvoz, jak rast domaće potrošnje i investicija koji je omogućilo jako finansijsko kreditno finansiranje i novčane doznake. Ipak, već u 2008. došlo je do usporenja rasta BDP-a, dok je u 2009. BDP pao za 2.82%, dok je rast u 2010. bio zanemarljivo mali (0.5%). Podaci za 2011. još nisu objavljeni, ali ne postoje razlozi za optimizam kada su u pitanju promjene i poboljšanja BDP-a. Situacija je slična i za 2012. godinu, prvi kvartal karakteriše pad industrijske proizvodnje, izvoza i investicija, kao i ubrzani rast stope nezaposlenosti. Međunarodni monetarni fond (MMF) procjenjuje da u 2012. rast BDP-a u BiH neće biti veći od 0,5% u odnosu na 2011.

Uzimajući u obzir novi talas recesije u zemljama Evropske unije, može se procijeniti da će stvarni nivo BDP-a u 2012. biti manji nego u 2008.

U periodu 2000–2008. rast BDP-a praćen je smanjivanjem siromaštva.⁸ Apsolutna linija siromaštva (procenat stanovništva koje živi ispod linije siromaštva, koja se definiše kao nivo potrošnje od 205 KM po osobi mjesečno) pao je između 2004. i 2007. sa 18% na 14 % prema procjenama Svjetske banke (SB) i Direkcije za ekonomsko planiranje (DEP). Ovo predstavlja poboljšanje u poređenju sa prvom polovinom decenije, kada nije bilo pada stope siromaštva.

Bez obzira na nedavna poboljšanja, prema izvještaju SB/DEP-a veliki dio stanovništva ima troškove koji su tek malo iznad granice siromaštva. Na osnovu upitnika o ispitivanju budžeta domaćinstava iz 2007. procijenjeno je da oko 20% populacije ima troškove po članu domaćinstva između 204 i 306

⁷ Za više informacija o konferenciji, učesnicima i plenarnim sesijama vidi link http://www.tacso.org/top_links/Print.aspx?id=6812

⁸ Vidi: SB/DEP: „Protecting the Poor During the Global Crisis: 2009 Bosnia and Herzegovina Poverty Update“ December 2009, strana 8-9 i Papić, Ž. Fetahagić, M. „Progress in Realization of the Millenium Development Goals in BiH 2010“ (Chapter 2, MDG 1 To Eradicate Extreme Poverty and Hunger). Ministarstvo finansija i trezora i UNDP, juli/august 2010, strana 9-22.

KM. To predstavlja liniju siromaštva između 100 i 150%.⁹ Ovo ukazuje na činjenicu da je veliki dio stanovništva podložan ekonomskim promjenama koje bi mogle dovesti do pada prihoda, čak i za male iznose, i svrstati ih u kategoriju ispod linije siromaštva.

Procjenjuje se da je globalna kriza imala i da će imati ozbiljne posljedice po BiH. Kao što je rečeno, pad BDP-a u 2009. godini bio je 2,82%, ali potencijalno trajanje pada još uvijek ostaje neodređeno. Oporavak od krize je veoma spor i postoje jasne naznake za novu recesiju. Stvarna stopa nezaposlenosti u BiH bila je 28% na početku 2012. (prema ILO metodologiji) i predstavlja jednu od najvećih u Jugoistočnoj Evropi. Empirijske simulacije Svjetske banke pokazuju da bi pad BDP-a u 2009. i mali rast u 2010. mogli dovesti do porasta siromaštva, što bi poništilo polovinu progressa koji je ostvaren prije krize. Nadalje, na kraju 2010. godine Svjetska banka je provela Drugo istraživanje „Život u tranziciji (LiTS 2)“ kako bi se procijenio uticaj krize naročito na socijalnu isključenost.¹⁰ Rezultati istraživanja pokazuju da je preko 60% domaćinstava bilo veoma ili prilično pogođeno krizom, da je gotovo jedna trećina stanovništva u riziku od siromaštva, dok je oko 60% stanovništva socijalno isključeno. Također, treba naglasiti da je 57% radno sposobnog stanovništva radno neaktivno (nisu na tržištu rada), dok je veliki broj ljudi angažovan u „sivoj ekonomiji“, tj. na „crno“ bez zdravstvenog i drugog osiguranja, što predstavlja najgori oblik eksploatacije na tržištu rada i potpuna je suprotnost socijalnom poduzetništvu.

Uzimajući u obzir prethodno navedene pokazatelje jasno je da su potrebni ozbiljni koraci i reforme kako bi se promijenila trenutna situacija. U datim uslovima socijalno poduzetništvo otvara velike mogućnosti za prevazilaženje ili ublažavanje trenutnih problema, za radni angažman velikog broja nezaposlenih i socijalno ugroženih i poboljšanje društvenog i materijalnog statusa pojedinaca i šire bh. zajednice.

4. Evropske tendencije u socijalnom poduzetništvu

Prije pregleda razvoja socijalnog poduzetništva u Bosni i Hercegovini, glavnih aktera i zakonskog okvira, ukratko ćemo se osvrnuti na praksu Evropske unije uzimajući u obzir važnost procesa Evropskih integracija za Bosnu i Hercegovinu. Naime, koncept socijalnog uključivanja, podstaknut od strane zemalja EU, posmatra pojedinca kao potencijal, a ne trošak društva i veću pažnju poklanja njegovom socijalnom uključivanju. Cilj je osposobiti i vratiti teško zapošljive kategorije stanovništva na tržište rada. Kroz mjere aktivnog uključivanja, koje poseban akcenat stavljaju na socijalnu ekonomiju, cijena koju treba predvidjeti za podsticaje za zapošljavanje i obrazovanje siromašnih isključenih građana mnogo je manja od cijene stalnih i neodrživih davanja za socijalnu zaštitu. Nacrt Evropske strategije 2020. godine postavlja tri prioriteta pred zemlje članice EU, ali i zemlje kandidate u narednom periodu:

1. „Pametan“ razvoj: razvoj ekonomije zasnovan na znanju i inovacijama;
2. Održivi razvoj: promocija efikasnije, ekološki održive i konkurentnije ekonomije;
3. Inkluzivni razvoj: podsticanje otvaranja novih radnih mjesta u cilju društvene i

⁹ Vidi: BHAS, FOS, RSIS. „The BiH Household Budget Survey 2007-Poverty and Living Conditions“, Sarajevo 2007.

teritorijalne kohezije.¹¹

Socijalna ekonomija, tj. socijalno poduzetništvo kao njen osnovni oblik, predstavlja 10% evropskog biznisa i zapošljava 6% ukupno zaposlenih.¹² Na ovaj koncept gleda se kao na jedan od najznačajnijih koji doprinosi zapošljavanju i socijalnoj integraciji ugroženih kategorija stanovništva, prije svega različitim pristupom, inovacijama i raznovrsnim formama koje postoje u EU.

U tradiciji evropskog socijalnog poduzetništva smatra se da je Italija prva od zemalja legislativno podržala razvoj socijalnog poduzetništva. U Italiji su zakonom 1991. godine uvedene „zadrug društvene solidarnosti“ – socijalne zadrug tipa A (koje pružaju socijalne, zdravstvene i obrazovne usluge) i socijalne zadrug tipa B (koje omogućavaju uključivanje diskriminiranih grupa na tržištu)¹³. Kasnijim izmjenama zakona, osim ovih zadruga, mogle su se registrirati i druge organizacije ukoliko imaju ograničenja u raspodjeli dobiti, te uključuju interese određenih društvenih grupa. Zadrug su uvedene i u Portugalu, Španiji, Francuskoj i drugim zemljama.

Finska se posebno iskazala kao zemlja visoke svjesnosti i brige za potrebe osoba sa posebnim potrebama u zapošljavanju, te drugih socijalno isključenih grupa. U Finskoj su se razvila seoska udruženja (za lokalni razvoj i socijalnu zaštitu), udruženja za nezaposlene i radne zadrug, te udruženja profesionalaca koji pružaju usluge socijalne i zdravstvene zaštite.¹⁴

Veoma je inspirativan model Velike Britanije koja je 2004. godine uvela novi pravni oblik „Community Interest Company“ (CIC) koji podrazumijeva prethodnu provjeru utvrđivanja svrhe služenja zajednici i ova preduzeća provode mnogobrojne aktivnosti. Francuska je, također, 2002. godine uvela SCIC – Société corporative d'interêt collectif (društva bazirana na zajedničkom interesu).¹⁵

Vrlo je interesantan primjer Njemačke koja tradicionalno ima razvijeno zadrugarstvo (prema nekim podacima u Njemačkoj ima 17 miliona zadrugara), ali nema razvijenu politiku socijalnog poduzetništva.

Holandski pristup socijalnom poduzetništvu, u kome 65% mladih prije svog prvog stalnog zaposlenja stekne iskustvo radeći u socijalnom poduzetništvu (volontiranjem, privilegovanim volontiranjem sa nekim beneficijama, radnim ugovorom itd), zasluži pažnju jer predstavlja model koji bi se mogao primijeniti i u BiH, upravo zbog velikog broja nezaposlenih mladih ljudi. S tim u vezi bi u programe škola i fakulteta trebalo uvesti edukaciju iz ove oblasti kako bi mladi mogli participirati u socijalnim aktivnostima, a pored toga bi kao individue i budući nosioci ekonomsko-političkih aktivnosti bili spremni da vode ovaj proces u daljem razvitku.

Nadalje, regionalna mreža za eko-društvenu ekonomiju Južne i Istočne Evrope (ESENSEE-Eco Social Economy Network South and East Europe) igra važnu ulogu u povezivanju socijalnih poduzetnika u stvaranju boljeg okruženja i prilika za socijalno poduzetništvo. Evropska unija podržava, svojim fondovima, aktivnosti ove i sličnih organizacija. Također, izuzetno je aktivan „Europe for Citizens Programme“ koji se provodi putem EACEA-Educatiuon, Audiovisual and Culture Executive Agency u

¹¹ http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm, pristupljeno 20.05.2012.

¹² www.eupress.net, pristupljeno 18.05.2012

¹³ www.emes.net/ Social enterpreneurs in EU-Recent Trands –str.6

¹⁴ www.emes.net/ Social enterpreneurs in EU-Recent Trands –str.17

¹⁵ www.emes.net/ Social enterpreneurs in EU-Recent Trands –str.20

nadležnosti EC Directorate General for Communication.¹⁶ U aktivnosti i projekte ovih organizacija su uključeni i partneri iz naše regije, Hrvatske, Srbije, Makedonije, a sve više interesa pokazuju i iz Slovenije, Bosne i Hercegovine i Crne Gore.¹⁷

Kao što se vidi iz primjera navedenih zemalja socijalno poduzetništvo ima veliki značaj u Evropskoj uniji. Kako bi se otišlo korak dalje u njegovom razvijanju i poticanju, Evropska unija je poduzetništvo, zajedno s drugim inovacijama, postavila kao jedan od prioriteta u okviru Lisabonske deklaracije iz 2000. godine.¹⁸ Iz tih su ciljeva proizašle i politike koje potiču nastajanje i održivost malih i srednjih poduzetnika, a među njima je i Evropska povelja za mala i srednja preduzeća, koju su potpisale i zemlje Zapadnog Balkana, među njima Bosna i Hercegovina čime se obavezala da će postići napredak u deset područja Povelje:

1. Obrazovanje i obuka za poduzetništvo
2. Jeftinije i brže pokretanje biznisa
3. Kvalitetnije zakonodavstvo i propisi
4. Dostupnost vještina poduzetništva
5. Poboljšanje pristupa internetu
6. Bolje iskorištavanje jedinstvenoga tržišta
7. Oporezivanje i finansijska pitanja
8. Jačanje tehnoloških kapaciteta malih preduzeća
9. Uspješni modeli poslovanja putem interneta i podrška poslovanju
10. Jače predstavljanje interesa malih preduzeća¹⁹

5. Nivo razvijenosti socijalnog poduzetništva u Bosni i Hercegovini, glavni akteri i zakonski okvir

Kao što je ranije navedeno procenat socijalno isključenih osoba u Bosni i Hercegovini iznosi 60%. Koncept smanjenja siromaštva i socijalne isključenosti velikim dijelom je zasnovan na pasivnoj podršci siromašnim i socijalno ugroženim porodicama i pojedincima. Pitanja socijalnog uključivanja i smanjenja siromaštva postaju sve obaveznija komponenta politike integracije u EU. Kao jedan od odgovora na ovo stanje izrađena je Strategija socijalnog uključivanja koja predstavlja razradu strateškog cilja Socijalno uključivanje iz Strategije razvoja BiH.²⁰ Strategija je do sada usvojena u Federaciji BiH, Brčko Distriktu, a očekuje se i usvajanje od strane Vijeća Ministara. Jedna od mjera Strategije socijalnog uključivanja je razvijanje sistema podrške socijalnom preduzetništvu. U samoj Strategiji se navodi da je za uključivanje socijalno isključenih kategorija u aktivno tržište rada potrebno osigurati podršku socijalnom preduzetništvu, kao jednom od oblika zapošljavanja ovih

¹⁶ www.eacea.ec.europa.eu

¹⁷ Hrvatska je donijela i Nacionalnu strategiju stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnog društva 2012-2016 u okviru koje je poglavlje „Civilno društvo i društvena kohezija“ a unutar njega se razmatraju mjere za društveno (neprofitno) poduzetništvo.

¹⁸ <http://www.euractiv.com/future-eu/lisbon-agenda/article-117510>, pristupljeno 20.05.2012.

¹⁹ <http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/best-practices/charter/>, pristupljeno 20.05.2012.

²⁰ http://www.dep.gov.ba/razvojni_dokumenti/socijalne_ukljucenosti/Archive.aspx?template_id=71&pageIndex=1, pristupljeno 20.05.2012.

kategorija, te da sistem podrške treba razviti prvenstveno na lokalnom nivou vlasti kao i na ostalim nivoima gdje se osniva i odvija socijalno preduzetništvo. Sistem podrške treba da obuhvati mjere kojima se pojednostavljaju administrativne usluge, finansijska podrška i olakšice.²¹ Međutim, stvarni efekti i rad na ovom pitanju još nisu evidentni.

Također, Bosna i Hercegovina je usvojila Strategiju razvoja malih i srednjih preduzeća (MSP)²², međutim ni ona se ne implementira punim intenzitetom, niti je uspostavljen evropski usklađen sistem praćenja ključnih indikatora razvoja MSP-a, te njihovog doprinosa zapošljavanju i stvaranju dodane vrijednosti. To stvara velike prepreke za razvijanje efikasnijih politika podrške razvoju zapošljavanja kroz razvoj MSP-a. Nadalje, još je nepovoljnija situacija u pogledu razvoja socijalnog poduzetništva.

U Bosni i Hercegovini je izražena niska zastupljenost tri osnovne vrste poduzetničke aktivnosti:

1. Malo prisustvo rane poduzetničke aktivnosti sa srednjim/visokim očekivanjima rasta radnih mjesta
2. Niska zastupljenost rane poduzetničke aktivnosti bez očekivanja rasta radnih mjesta i sa niskim očekivanjima rasta radnih mjesta
3. Malo prisustvo poduzetničkih aktivnosti zaposlenika²³

Među glavnim uzrocima ovakvog stanja su prije svega nedovoljno poznavanje koncepta i mogućnosti koji se otvaraju putem socijalnog poduzetništva, nepostojanje adekvatnog institucionalnog i zakonskog okvira koji bi regulisao i poticao aktivnosti socijalnog poduzetništva, sporadični programi i inicijative za zapošljavanje putem socijalnog poduzetništva, nedostatak početnog kapitala, nedostatak potrebnih znanja i vještina i drugo. Uzimajući u obzir broj siromašnih i socijalno isključenih u Bosni i Hercegovini, kao i sveukupne posljedice globalne ekonomske krize, jasno je da se trenutna situacija u pogledu socijalnog poduzetništva mora promijeniti jer prema iskustvima Evropske unije, samo ono može u tržište rada efikasno integrisati dugoročno nezaposlene i druge ranjive kategorije radno sposobne populacije. Kako bi se poduzetničke aktivnosti u Bosni i Hercegovini unaprijedile i poboljšale neophodno je generalno unaprijediti institucionalnu podršku i karakteristike poduzetničkog okruženja, koje će pružiti bolje uslove za razvoj poduzetništva. Poduzetnička politika, fondovi i agencije, te povoljniji poduzetnički uslovi kako na državnom tako i nižim administrativnim nivoima treba da budu uspostavljeni i međusobno koordinirani za ostvarivanje progressa poduzetništva u Bosni i Hercegovini. Od ključne važnosti je da se svi relevantni sektori i akteri aktivno uključe u ove procese, a oni obuhvataju javni sektor, privatni sektor, organizacije civilnog društva i same poduzetnike i korisnike ovih aktivnosti i da među njima postoji saradnja, partnerstvo i koordinacija o čemu će više riječi biti u narednom poglavlju.

5.1 Javni sektor

²¹ Ibid.

²² www.mvteo.gov.ba/Print.aspx?id=640

²³ Za više informacija vidi http://www.cerpod-tuzla.org/index.php?option=com_content&view=article&id=6&Itemid=16

Socijalno poduzetništvo se kreće između javnog, privatnog i civilnog sektora. U pregledu oblika koji se javljaju ili su prepoznatljivi kao socijalno poduzetništvo, država i svi njeni javni subjekti se mogu javiti kao nosioci socijalnog sektora. Država²⁴ uvijek ima razlog za razvoj socijalnog poduzetništva jer razvoj društvenih odnosa ide brže od razvoja državne strukture koja je, bez obzira na uređenje, više od drugih otporna na promjene u društvu. Iz tog razloga, država uvijek ima interes da se problemi rješavaju tako da se, osim vlastitim aktivnostima, raznim mjerama doprinosi poticanju socijalnog poduzetništva. Najčešće se to čini putem zakonodavstva, omogućavajući pravnim normama u različitim područjima poduzimanje i propagiranje takve djelatnosti. Međutim, treba imati u vidu da je nakon raspada Jugoslavije, koja je tek 90-te godine počela sa privatizacijom i frontalnim uvođenjem privatne inicijative u poduzetništvu, uslijedio ratni period, nakon čijeg je okončanja i nastupanja mira počeo period tzv. prvobitne akumulacije kapitala poduzetničke ekonomije. Stoga u Bosni i Hercegovini realno nije bilo moguće ranije očekivati svjesnost o socijalnom poduzetništvu. Međutim, kada se devastiranoj društvenoj strukturi doda ogromno siromaštvo, nezaposlenost i drugi egzistencijalni problemi, izuzetno je važno da država, koja ne može podmiriti potrebe svih svojih građana, osvijetli i potencira socijalno poduzetništvo i uključi sve aktere iz javno-državnog sektora.

Primjeri socijalnog poduzetništva u javno-državnom sektoru su najvidljiviji kada je u pitanju zakonski okvir, pa tako možemo navesti entitetske zakone o osobama sa invaliditetom.²⁵ Osim što su definirali kategorije, utvrdili njihova prava, zakoni su obavezali određene subjekte na zapošljavanje osoba sa invaliditetom, prema broju zaposlenih, a ukoliko nemaju potreban cenzus za tzv. obavezno upošljavanje, moraju izdvajati određen iznos na bruto plate uposlenih. Također, pravna lica koja nemaju obavezu zapošljavanja po ovom zakonu (npr. organizacije iz nevladinog sektora) izdvajaju određeni iznos koji je procentualno manji od gore navedenih subjekata za obavezno zapošljavanje. Zakonima se uspostavlja Fond kao poseban pravni subjekt koji će prikupljena sredstva alocirati na osnovu javnih, transparentnih natječaja za upošljavanje, profesionalno osposobljavanje i rehabilitaciju osoba sa invaliditetom.

Posebno se definira status preduzeća za zapošljavanje (u FBiH privredno društvo za zapošljavanje lica sa invaliditetom treba imati najmanje 40% uposlenih sa takvim statusom, u RS mora imati najmanje 51%), njihove povlastice i boniteti koje uživaju, a koje im je država dodijelila zakonom. Ova preduzeća mogu biti osnovana od strane svih vrsta pravnih subjekata uključujući i državne institucije (FBiH, RS, kantoni, općine, ustanove, preduzeća itd). Zaštitne radionice se osnivaju u svrhu zapošljavanja, i njih mogu osnovati jedinice lokalne samouprave, privredna društva, udruženja lica sa invaliditetom, udruženja poslodavaca, sindikati, humanitarne organizacije i druga pravna lica. Radni centar je javna ustanova koja obezbjeđuje rad licima koja se ne mogu zaposliti po nekoj od mogućnosti utvrđenih ovim zakonom, ili radi radno-terapijskih aktivnosti u okviru rehabilitacije lica sa invaliditetom. Radni centar mora imati najmanje 80% uposlenih lica sa invaliditetom u odnosu na ukupan broj zaposlenih, a mogu ga osnovati svi subjekti koji mogu osnovati privredna društva za zapošljavanje lica sa invaliditetom. Zapošljavanjem lica sa invaliditetom se smatra i samozapošljavanje, te zapošljavanje i rad u obiteljskom preduzeću ili samostalnoj djelatnosti. U poslovanju, ovi subjekti su oslobođeni plaćanja carina i poreza prema carinskim i poreskim propisima, a troškove za komunalne usluge,

²⁴ Država kao pojam ovdje obuhvata sve oblike državnih tijela svih nivoa, BiH, entiteta, Distrikta Brčko, kantona, gradova, općina zasnovano na ustavnoj organizaciji vlasti i vlasničkom statusu imovine u njihovoj svojini.

²⁵ Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju invalida (Sl. glasnik RS br.59/09-prečišćeni tekst) i Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju lica sa invaliditetom (Sl. novine FBiH br 2/10)

telefonske i troškove električne energije plaćaju po uslovima koji važe za domaćinstva. Dio sredstava za doprinose koji se moraju platiti za plate, mogu ostvariti povratom iz Fonda, a zakon je obavezao druge subjekte da 20% svojih potreba za robama i uslugama koje proizvode ova društva za zapošljavanje lica sa invaliditetom, moraju podmiriti od njih, te se na taj način pokušava stimulirati njihova održivost. U FBiH postoji čak i više pogodnosti kojima je država pozvala sve subjekte, da koristeći benefite iz ovog zakona, smanje isključenost ove kategorije stanovništva i učini ih korisnim članovima društva, pri tome nagrađujući one koji tome doprinose.

Slični zakoni su postojali vezano za izbjeglice, raseljena lica, održivi povratak (također putem formiranja Fonda), ali pitanje je koliko su oni omogućili uspješnost, transparentan rad i nadzor. Oba entiteta su donijela niz zakona iz oblasti zaštite okoliša (zaštite zraka, voda, okoliša, prirode, upravljanja otpadom), te subjekte obavezala ne samo da poštuju određene standarde, nego ostvarenjem prava na zdrav okoliš, pozvala organizacije na aktivnosti za očuvanje prirodnog okoliša, sprječavanje i smanjenje zagađenosti, i time otvorila prostor brojnim mogućnostima iz oblasti socijalnog poduzetništva.

Kao primjer državne aktivnosti, može poslužiti i Zakon o fondu i finansiranju zaštite životne sredine (Sl. glasnik RS br. 3/11) koji sredstva ostvaruje iz naknada koje plaćaju zagađivači životne sredine, naknade za opterećenje životne sredine otpadom, te naknade za zaštitu voda, sredstava programa pomoći, donacija itd. Određeni su subjekti koji su obavezni plaćati ove naknade i način na koji se određuje naknada koja se uplaćuje kao javni prihod budžeta i raspoređuje na račun Fonda. Sredstva Fonda imaju višestruku namjenu, od zaštite zraka, vode, zemljišta, šume, ublažavanja klimatskih promjena i zaštite ozonskog omotača, saniranja deponija otpada, smanjenja otpada, ponovne upotrebe i reciklaže otpada, podsticanja održivog korištenja zaštićenih prirodnih dobara, razvoja ruralnih područja, projekata energetske efikasnosti i obnovljivih izvora energije u javnom sektoru, podsticanja čistijeg transporta, obrazovnih, istraživačkih, inovatorskih i razvojnih studija iz oblasti zaštite životne sredine, finansiranja jačanja ekološkog obrazovanja i javne svijesti o očuvanju životne sredine itd. Sredstva Fonda se raspodjeljuju putem javnog konkursa, pravnim i fizičkim licima, finansiranjem programa, projekata, davanjem poticajnih sredstava, donacija, bespovratnih sredstava i pomoći. U FBiH, sličan Zakon o Fondu za zaštitu okoliša datira iz 2003. godine (Sl. novine FBiH br. 3 /03).

Zadrugarstvo ima tradiciju u Bosni i Hercegovini od 1888. godine kada je osnovana prva zadruga u Derventi, a prva stambena zadruga 1897. u Sarajevu. Zakoni o zadrugama su postojali i u pravnom sistemu bivše SFRJ, od čega su najpoznatiji oblici poljoprivrednih zadruga, stambene i štedno-kreditne zadruge, često vezane za određeni sindikat radnika (npr. željeznički, tekstilna industrija itd). Zadrugarstvo je još poznato i pod nazivom kooperativa, a zadrugari kao kooperanti. Na nivou države BiH postoji Opći zakon o zadrugama (Sl. glasnik BiH br. 18/03, 55/06), kojim je moguće poticati socijalno poduzetništvo. Ovaj zakon je stavio van snage Zakon o zemljoradničkim zadrugama RS iz 1999. i Zakon o zadrugama FBiH iz 1997. Zadruge su trebale uskladiti svoj način rada sa ovim zakonom, odnosno entiteti su mogli donositi zakone iz ove oblasti, ali u skladu sa krovnim zakonom na nivou BiH. Prema ovom zakonu, zadruga je oblik organiziranja dobrovoljno udruženih članova (zadrugara) da bi zadovoljili svoje zajedničke ekonomske, socijalne i kulturne potrebe i težnje kroz zajedničko posjedovanje i demokratsko kontrolirano privređivanje (poslovanje) zadruga koje može biti opšte ili specijalizirano. Zadrugna pravila utvrđuju koje su djelatnosti zadruge. Zadruga u pravnom prometu istupa u svoje ime i za svoj račun, odgovora svojom imovinom, a za obaveze koje se ne

mogu izmiriti iz imovine zadruga, zadrugari odgovaraju solidarno, najmanje iznosom svog uloga, ako pravilima nije predviđen veći iznos. Zadrugu može osnovati najmanje 5 fizičkih ili pravnih lica (pravila zadruga mogu odrediti da to budu samo fizička lica) zaključivanjem ugovora o osnivanju zadruga. Pravila zadruga sadržavaju sav niz pitanja koja su zakonom regulirana u članu 13. (slično kao ugovori o osnivanju preduzeća jer su ovo profitabilni subjekti) i upisuju se u sudski registar. Zadruga može obavljati sve djelatnosti za koje je registrirana.

Članovi zadruga pristupnicom stiču status zadrugara, a zadruga je dužna voditi i knjigu zadrugara. U upravljanju zadrugom učestvuju svi zadrugari po principu jedan član – jedan glas (skupština zadrugara). Ako zadruga ima preko 300 članova, može se odrediti da se poslovi skupštine prenesu u nadležnost najmanje 30 predstavnika koji su fizička lica. Upravni odbor zadruga ima najmanje 3 člana, nadležnosti su utvrđene zakonom. Nadzorni odbor ima najmanje 3 člana, biraju se iz reda zadrugara, kao i članovi upravnog odbora. Direktor zadruga je osoba ovlaštena za zastupanje i predstavljanje zadruga i provedbu svih odluka iz domena poslovanja zadruga. Postoji zaštitna klauzula konkurencije za direktora, članove upravnog odbora i nadzornog odbora, čime se osigurava da te osobe budu samo posvećene poslovima zadruga i razvoju njene djelatnosti. Sredstva zadruga koja se koriste po osnovu uloga zadrugara, zadržana svojina, državna ili privatna imovina drugih fizičkih i pravnih lica se reguliraju ugovorima. Sredstva koja zadruga dobije kao subvencije od države, nevladinih organizacija i drugih subjekata, mogu se koristiti samo za materijalna ulaganja ili za trajna obrtna sredstva. Obavezno je izdvajanje u rezervni fond od najmanje 5% vrijednosti ukupnih uloga članova zadruga. Dobit se može raspodijeliti samo ako se obezbijedi da se nakon povrata uloga realna vrijednost imovine pri osnivanju ne smanji ispod 49%. Zadruga može osnovati i druge fondove po odluci zadrugara. Zadržni savezi se mogu osnovati radi unaprijeđenja djelatnosti zadruga i zaštite njihovih interesa, i samostalne su poslovne i stručne organizacije. Obavezna je zadržna revizija, redovna, svake druge godine, vanredna – po potrebi ili odluci organa zadruga, određenog broja zadrugara ili nadležnih državnih organa.

Kao što je već rečeno, poljoprivredne zadruga su bile najčešći oblik, mada, zadruga može obavljati većinu djelatnosti. U Hrvatskoj su posebno bile popularne kao oblik samozapošljavanja demobiliziranih boraca, kategorije nezaposlenih, kao i osoba sa invaliditetom. U Republici Srpskoj su aktivne poljoprivredne i zemljoradničke zadruga, ali se prilikom revizije utvrdilo da veliki broj ovih zadruga služi samo kao pokriće za rad mnogih privatnih preduzeća, te po svojoj suštini ne predstavljaju istinski oblik za koji je karakteristična zajednička imovina a ne privatno vlasništvo. Također, pojavio se problem zadruga koje su koristile državno zemljište, te ga pretvorile u imovinu zadruga, što nije bila namjera zakonodavca kada je članom 94. propisao da imovina koju zadruga koristi postaje imovina zadruga (pri tome se misli na vrijeme kada je zakon stupio na snagu). Tumačenja člana 94 i 95. Zakona je Ustavni sud BiH dao u Odluci AP 1808/05 iz 2006. godine.²⁶ Naime, nekretnine koje su korištene kao državno zemljište bile su u društvenoj svojini, date su putem prava na korištenje, koje kao pravni institut pripada oblasti tzv. vlasničkog prava. Ali sama činjenica da takvo zemljište nije bilo moguće otuđiti ili staviti pod hipoteku, a što je zakonom određeno, potvrđuje stav da se radi o pravu korištenja kao ograničenom pravu, dok pravni institut svojine nije ograničen.

²⁶ www.ccbh.ba

U RS je u 2008. godine donesen Zakon o poljoprivrednim zadrugama (Sl. glasnik RS 73/08). Ovaj Zakon je u skladu sa Općim zakonom o zadrugama, i namijenjen je udruživanju zadrugara koji se bave poljoprivrednom djelatnošću. U FBiH se primjenjuje Opći Zakon o zadrugama BiH. Prema podacima Zadružnog saveza BiH u RS ima oko 350 zadruga, a u FBiH oko 200.

Na kraju treba napomenuti da postoje i zakoni o javnim preduzećima, kojima se uređuju propisi iz oblasti preduzeća čiji su osnivači državne institucije, ili je struktura vlasničkog kapitala većinski finansirana sredstvima iz budžeta. Zakon o javnim preduzećima FBiH (Sl. novine FBiH 8/05,22/09) i Zakon o javnim preduzećima RS (Sl. glasnik 75/04) su temeljni zakoni po kojima postupaju privredni i javni subjekti. Iako se finansiraju iz budžeta i taksu, sudski organi su nezavisni i postupaju po zakonima koji reguliraju rad sudova.

Jedan od oblika državnog poticanja socijalnog poduzetništva su i entitetski zakoni o igrama na sreću. Zakon o igrama na sreću (Sl. glasnik RS br.7/10-prečišćeni tekst) je članom 23. propisao da će dobit u visini od 50% biti izdvojena za korisnike koji se bave „socijalnom zaštitom i humanitarnom djelatnošću, problemima i zadovoljavanjem potreba lica sa invaliditetom, organizacijama koje se bave kulturom, organizacijama koje se bave vaninstitucionalnim obrazovanjem i vaspitanjem djece i omladine“. U Zakonu o igrama na sreću („Sl. novine FBiH“, broj 1/02, 40/10) kod igara gdje su nagrade u robama i uslugama, obavezno je „da se unaprijed uplati 6% od ukupne vrijednosti nagradnoga fonda, i to: ravnomjerno 1,5 % Crvenom križu, „Caritasu“, „MDD Merhametu“ i „Dobrotvoru“. Također, od prihoda koji pripada Federaciji, 50% sredstava Vlada Federacije raspodijelit će za finansiranje programa koji se odnose na: prikupljanje sredstava za oboljelu djecu i mlade od teških bolesti čije se liječenje finansira iz Fonda solidarnosti; zaštitu prava djece koja su žrtve zlostavljanja, pedofilije, prosjačenja; zadovoljavanje potreba osoba s invaliditetom u smislu poboljšanja životnih uvjeta i njihovih organizacija; sudjelovanje u borbi protiv droga i ovisnosti; smještaj i utočište žrtvama torture i nasilja; amaterski sport radi povećanja sredstava fonda za nagrađivanje pojedinaca za istaknute sportske rezultate u amaterskom sportu; promoviranje kulture, tehničke kulture i udruga koje se bave inovacijama za nagradni fond za nagrađivanje inovatora za inovacije od međunarodnog značaja; aktivnosti u razvitku civilnoga društva, te rad javnih kuhinja. Sredstva se dodjeljuju po osnovi programa rada i projekata. Nositelji programa i projekata, odnosno organizacije, udruge i dr. podnose zahtjeve za dobivanje sredstava mjerodavnom federalnom ministarstvu, najkasnije do kraja tekuće za sljedeću godinu. Raspodjela sredstava vrši se na temelju Pravilnika o kriterijima za raspodjelu sredstava.

Iz navedenog se može zaključiti da postoji jako veliki interes države da se aktivno, pravnim normiranjem, ali i poticajnim sredstvima stvara okruženje koje bi potaknulo socijalno poduzetništvo.

5.2 Privatni sektor

Privatni sektor predstavlja važan faktor u razvoju socijalnog poduzetništva prije svega u pogledu obezbjeđivanja kapitala za pokretanje i održavanje aktivnosti socijalnog poduzetništva, a zatim i što u ovom sektoru postoje oblici osnivanja, organizovanja i djelovanja koji su upravo pogodni za razvoj socijalnog poduzetništva. Privatni sektor je svoj zamah počeo dobivati usvajanjem zakona o privrednim društvima koji postoje kako u RS tako i FBiH. Treba naglasiti da se ovdje radi o

profitabilnim subjektima, znači subjektima osnovanim radi sticanja dobiti, te se u tom smislu mogu zvati privredni subjekti.

Najinteresantniji oblik za socijalno poduzetništvo je društvo sa ograničenom odgovornošću (d.o.o) jer predstavlja mogući oblik za mala i srednja preduzeća. Upravljanje ovakvim preduzećem je operativnije od nekih drugih oblika npr. dioničarskog društva (d.d), te zato omogućava bržu i lakšu prilagodbu tržišnim uvjetima i čini ga funkcionalnijim za turbulentna tržišta. Međutim, i za stabilnija tržišta, ovi subjekti predstavljaju izbor, što potvrđuje Strategija EU za mala i srednja preduzeća,²⁷ baš zbog njihove pokretljivosti i lakšeg transfera kapitala.

U okviru grupe malih i srednjih preduzeća, posebno mjesto zauzimaju tzv. vezana društva ili klasteri. Engleska riječ *cluster* označava skup, grozd a u ekonomiji se koristi za označavanje subjekata koji su povezani vertikalno u svojoj djelatnosti. To bi značilo da se određena djelatnost od početka (npr. proizvodnja hrane) odvija u svim fazama u okviru klastera (prerada, proizvodnja proizvoda vezani za proizvodnju hrane, otvaranje pogona za proizvode koji su vezani uz prehrambene proizvode do otvaranja restorana, isporuke potrošačima, istraživanja za nove proizvode itd). Klasteri su veoma pogodni za razvoj malih i srednjih preduzeća koja su ujedno najpogodniji oblik razvoja socijalnog poduzetništva. Također, omogućavaju povezivanje javnog i privatnog sektora, što je bitno za socijalno poduzetništvo.²⁸

U FBiH i RS postoje zakoni o podsticanju razvoja malih i srednjih preduzeća. U FBiH je to Zakon o poticaju razvoja male privrede (Sl. novine FBiH br.19/06, 25/09), u RS Zakon o podsticanju razvoja malih i srednjih preduzeća (Sl. glasnik RS br.23/09-prečišćeni tekst). Oba zakona su mala i srednja preduzeća definirali kao preduzeća koja zapošljavaju do 250 radnika, i to mikro preduzeća do 10 radnika, mala preduzeća od 10 do 49 radnika i srednja preduzeća od 50 do 250 radnika sa prometom definiranim u zakonima (postoje razlike u visini prometa za pojedine kategorije). Dok federalni zakon poticajne mjere svodi na definiranje „ugodnog poslovnog okruženja“ uz najvažnije primjere mjera, zakon RS navodi niz mjera kojima će se to postići kao npr. davanjem povoljnih kredita, povlastica i olakšica prilikom registriranja, uvođenje poreskih i carinskih olakšica, stvaranje uslova za veće uključivanje stanovništva u poduzetništvo, promocija poduzetništva itd. Međutim, praksa ne pokazuje da se zakoni primjenjuju na način da bi efekat bio potpun. Federacija ima i program Federalnog ministarstva razvoja, poduzetništva i obrta (ministarstvo koje svojim nadležnostima zasluži da bude jedno od važnijih zbog značaja razvoja ekonomije, stvaranja veće zaposlenosti i smanjenja isključenosti) pod nazivom „Izgradnja poduzetničkih zona u FBiH“. Zone mogu biti industrijske, zanatske, poduzetničko-zanatske, uslužne, poljoprivredne, turističke, centar za razvoj i transfer tehnologija itd. Cilj ovog programa je razvoj i koncentracija poduzetništva, što očigledno još uvijek nije ostvareno.

Zakon o javno-privatnom partnerstvu (Sl. glasnik RS 59/09) normirao je da predmet javno-privatnog partnerstva može biti izgradnja, korištenje, održavanje i upravljanje ili rekonstrukcija imovine radi zadovoljavanja javnih potreba u oblastima vazdušnog, drumskog, riječnog i željezničkog saobraćaja, obrazovne, kulturne i sportske infrastrukture, zdravstvene infrastrukture, komunalne, informaciono-

²⁷ http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/sme-definition/index_en.htm, pristupljeno 20.05.2012.

²⁸ http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/sme-definition/index_en.htm, pristupljeno 20.05.2012.

komunikacione, inovaciono-poduzetničke, upravljanja ekološkim i čvrstim otpadom itd. Zakon je ustanovio dva oblika partnerstva: ugovorni – zasniva se isključivo na ugovornim vezama (ugovorom uređeni interesi) i institucionalni oblik – formiranje privrednog subjekta. Pri tome, ugovorni odnosi nisu dugoročni ugovori o uslugama gdje javni sektor pribavlja samo usluge, bez kapitalnih investicija privatnog partnera, niti se takvim smatraju ugovori o projektovanju, građenju i izvođenju radova.

Poslovno povezivanje između privrednih subjekata moguće je u svim oblicima privrednih društava od kojih je najčešći dioničarsko (akcionarsko) društvo (rjeđe komanditno društvo i društvo sa neograničenom odgovornošću). Povezivanja ima i sa oblicima samostalne privredne djelatnosti koji su definirani Zakonom o obrtu i srodnim djelatnostima u FBiH (Sl. novine FBiH br. 35/09,42/11). Prema zakonskoj definiciji, obrt je „samostalno i trajno obavljanje dopuštenih i registriranih gospodarskih djelatnosti u osnovnom, dopunskom ili dodatnom zanimanju, od fizičkih osoba sa svrhom postizanja dobiti koja se ostvaruje proizvodnjom, prometom ili pružanjem usluga na tržištu“. Srodne djelatnosti su i druge registrirane djelatnosti koje fizičke osobe obavljaju po pravilima obrta, a koje se ne smatraju obrtom. Dopuštena je svaka djelatnost koja nije zabranjena zakonom i koja nije regulirana posebnim zakonima. Postoje vezani i posebni obrti koji se razlikuju u uvjetima za njihovo obavljanje (gdje se traži posebna stručna sprema za vezane obrte a za posebne se još traži i saglasnost za obavljanje). Dvije ili više osoba mogu zajednički obavljati obrt. Srodne djelatnosti se mogu obavljati u ili izvan stambenih prostorija, u šta spadaju sezonske i poljoprivredne djelatnosti. Administrativno vođenje sticanja prihoda po ovom osnovu mora biti u skladu sa ovim zakonom. Zakon posebno regulira rad udruženja obrtnika i rad Obrtničke komore FBiH. Podzakonski akti su posebno utvrdili koji poslovi se mogu raditi kao domaća radinost, koji izvan poslovnih i stambenih prostorija, koji se poslovi mogu obavljati u stanovima, koji se poslovi mogu obavljati sezonski, te koji su minimalni tehnički i drugi uvjeti za obavljanje obrtničkih i srodnih djelatnosti.

Zakon o zanatsko-preduzetničkoj djelatnosti Republike Srpske (Sl. glasnik RS br. 117/11) je puno kraći i ne obrađuje detaljno oblast samostalnog privređivanja kao federalni zakon, mada primjenjuje iste forme obavljanja samostalne djelatnosti.

Kao oblici u privatnom sektoru, u oblasti zdravstva, primjenjuju se posebni zakoni o zdravstvenoj zaštiti gdje su utvrđeni institucionalni oblici zdravstvene zaštite po vrstama (primarna, sekundarna i tercijarna zdravstvena zaštita).²⁹ Privatna ljekarska praksa je moguća, prelazni period za usklađivanje sa zakonom u FBiH ističe 2012. godine, a nakon toga bi ljekari mogli obavljati djelatnost kao privatnici u nekoj od privatnih zdravstvenih ustanova ili se opredijeliti za privatnu praksu, ili raditi u javnim zdravstvenim ustanovama. U Federaciji je nedavno stupio na snagu Zakon o stomatološkoj djelatnosti (Sl. novine FBiH br.37/12) koji je predvidio mogućnost da stomatolozi obavljaju djelatnosti i bez naplate humanitarnim putem, u saradnji sa vjerskim ili nevladinim organizacijama uz prethodnu prijavu nadležnoj stomatološkoj komori. Ovo je jako dobra sugestija svima koji se bave zbrinjavanjem određenih grupa i kategorija iz socijalne zaštite u centre ili dnevne specijalističke centre, da organiziraju na ovaj način brigu o oralnom zdravlju, bilo djece ili odraslih.

Novi Zakon o socijalnoj zaštiti RS (Sl. glasnik RS br.37/12) je dozvolio (naravno uz ispunjavanje svih propisanih uvjeta) samostalno obavljanje poslova socijalne zaštite kao profesionalne djelatnosti, ali

²⁹ Zakon o zdravstvenoj zaštiti (Sl. glasnik RS br. 106/09) i Zakon o zdravstvenoj zaštiti (Sl. novine FBiH br. 46/10).

samo za savjetovališta i specijalističke socijalne usluge. Resorno ministarstvo vodi evidenciju ovih lica i njihovih rješenja za samostalni rad.

Mikrokreditne organizacije su nezaobilazan subjekt u socijalnom poduzetništvu. Mikrokreditni sektor u BiH je u poslijeratnom periodu odigrao značajnu ulogu u smanjivanju siromaštva i podršci razvoju malog i srednjeg poduzetništva među socijalno ugroženom populacijom koja nema mogućnost pribavljanja finansijskih sredstava kod tradicionalnih banaka. Mikrokreditiranje je omogućilo velikom broju ljudi da pokrenu porodične poslove u oblasti poljoprivrede, stočarstva, proizvodnje organske hrane, zanata i drugoga.³⁰

Djelovanje mikrokreditnih organizacija je u potpunosti zakonski regulisano. U Republici Srpskoj postoji Zakon o mikrokreditnim organizacijama (Sl. glasnik br. 64/06) Zakon o štedno-kreditnim organizacijama (Sl. glasnik RS 93/06). U Federaciji BiH se primjenjuje Zakon o mikrokreditnim organizacijama (Sl. novine FBiH br. 59/06). Oba entitetska zakona definišu mikrokreditnu organizaciju kao pravno lice koje se može osnovati i poslovati kao mikrokreditno društvo (d.o.o ili d.d) ili mikrokreditna fondacija. Ako se osniva kao mikrokreditno društvo, resorni zakon je zakon o privrednim društvima, a ako se osniva kao fondacija, onda je resorni zakon o udruženjima i fondacijama (naravno, prema prostoru djelovanja i nadležnom registru, ovi zakoni mogu biti kantonalni, entitetski i na nivou države BiH). To dalje znači da će se mikrokreditno društvo upisivati u sudski registar prema mjestu sjedišta mikrokreditnog društva, a mikrokreditna fondacija će se registrirati na sudu u Republici Srpskoj, kod Federalnog ministarstva pravde za područje djelovanja u FBiH ili kantonalnih ministarstva pravde za područje djelovanja na nivou jednog kantona. Mikrokreditno društvo može odobriti kredit u najvećem iznosu od 50.000,00 KM a mikrokreditna fondacija kredit do 10.000,00 KM. Za ove poslove kreditiranja, moraju se pribaviti sve potrebne dozvole za rad od entitetskih agencija za bankarstvo.

Mikrokreditnu organizaciju mogu osnovati najmanje tri domaća ili strana fizička lica, ili najmanje jedno domaće ili strano pravno lice, pod uvjetima utvrđenim zakonom. Ove organizacije mogu osnovati organizacione dijelove u drugom entitetu, a mogu osnovati i udruženje mikrokreditnih organizacija. Dodatne djelatnosti mikrokreditnih organizacija su primanje poklona, donacija i pribavljanje novčanih sredstava iz bilo kog zakonitog izvora, davanje i uzimanje hipoteke na imovinu radi osiguranja pozajmica, kreditne konsultacije, poslovno savjetovanje, tehnička pomoć u cilju kreditnih aktivnosti i poslovnih aktivnosti korisnika. Nadzor nad radom mikrokreditnih organizacija vrše agencije za bankarstvo.

I na kraju pregleda privatnog sektora potrebno je napomenuti da su i banke, kao privredni subjekti, dio okruženja za socijalno poduzetništvo putem svojih kreditnih linija za mala preduzeća, investicijske projekte ili čak posebne linije za socijalno poduzetništvo, kao i putem grantova, donacija koje godišnje dodjeljuju subjektima civilnog društva, bilo putem javnih konkursa ili poziva.

5.3 Organizacije civilnog društva

³⁰ <http://www.amfi.ba/>, pristupljeno 22.05.2012.

U okviru civilnog sektora, najviše prostora za socijalno poduzetništvo ima u nevladinom sektoru koji predstavlja najbrojniji segment civilnog društva. Važnost, kapaciteti i utjecaji NVO sektora veoma se jasno mogu ilustrirati numeričkim podacima o NVO-ima i osobama koje su uključene u njihove aktivnosti. Ukupan broj registriranih NVO-a u Bosni i Hercegovini u 2005. godini bio je 9.095, od čega je manje od pola zapravo bilo aktivno (njih oko 4.629). U praksi, ovo znači da na svakih 820 građana dolazi po jedan NVO.³¹ Ukupan broj registrovanih NVO-a u 2008. godini bio je oko 12.000.³²

Nadalje, NVO-i u BiH pružaju usluge za 29% građana. 60% NVO-a rade u lokalnim zajednicama, što daje dodatnu vrijednost njihovom radu jer omogućava direktan kontakt sa krajnjim korisnicima njihovih usluga i uvid u njihove stvarne potrebe i probleme.³³

Generalno govoreći, nevladine organizacije su prilično fleksibilne i mogu se prilagoditi novim okolnostima i lokalitetima što nije karakteristika većih državnih struktura. One uspostavljaju direktne kontakte sa korisnicima, otvoreno prihvataju saradnju sa drugim organizacijama i institucijama i spremnije prihvataju promjene i inovacije. Sve ovo govori o važnosti, potencijalima i dosadašnjim aktivnostima NVO sektora u Bosni i Hercegovini i otvara veliki prostor i mogućnosti za njihovu aktivnu participaciju u oblasti socijalnog poduzetništva, animiranje i uključivanje potencijalnih korisnika i socijalnih poduzetnika.

Kada je riječ o zakonskom okviru, na nivou Bosne i Hercegovine egzistira Zakon o udruženjima i fondacijama Bosne i Hercegovine (Sl. glasnik BiH br.32/01, 42/03, 63/08, 76/11). U Republici Srpskoj je važeći Zakon o udruženjima i fondacijama Republike Srpske (Sl. glasnik RS br. 52/01, 42/05), a u Federaciji Zakon o udruženjima i fondacijama (Sl. novine FBiH br. 45/02), kao i neke odredbe Zakona o humanitarnoj djelatnosti i humanitarnim organizacijama (Sl. novine FBiH 35/98) koje se tiču predstavništava stranih nevladinih organizacija, dozvola za njihove projekte i nadzora nad radom tih organizacija. Brčko Distrikt ima svoj Zakon o udruženjima i fondacijama (Sl. glasnik BD 12/02, 19/07).

Sa aspekta socijalnog poduzetništva, svi zakoni određuju da udruženja i fondacije mogu imati svoju imovinu, što je važna činjenica kad se zna da to mogu biti i nekretnine i pokretne stvari. Imovinu mogu i naslijediti, odnosno mogu je sticati i poklonom i svim oblicima donacija. Što se tiče djelatnosti, ona je neprofitabilna. Zakon na nivou BiH to definira „radi ostvarenja nekog zajedničkog ili javnog interesa, a pri tome nema nakanu sticati profit“. Entitetski zakoni to isto navode, tj. „osnovna svrha nije sticanje dobiti“.

Što se privredne djelatnosti tiče (što je i izraz za profitabilnu djelatnost), državni zakon određuje da se privredne djelatnosti mogu obavljati samo ako je osnovna svrha takvih djelatnosti ostvarivanje ciljeva utvrđenih statutom. Zakon Republike Srpske također daje mogućnost obavljanja privredne djelatnosti koja je povezana sa ciljevima i aktivnostima udruženja i to je detaljno potvrdio razradom odredaba da se višak prihoda nad rashodima ostvaren obavljanjem privredne djelatnosti mora investirati u osnovne statutarne aktivnosti i da nije dozvoljena raspodjela, direktna ili indirektna, osnivačima, članovima udruženja, upravljačkih organa itd. što se ne odnosi na primjerene naknade, pokriće troškova u vezi sa ostvarivanjem ciljeva aktivnosti utvrđenih statutom. Federalni zakon normira samo obavljanje nesrodnih privrednih djelatnosti (privredne djelatnosti koje nisu

³¹ Odjel za međunarodni razvoj, Nezavisni biro za humanitarna pitanja i Birks Sinclair& Associates Ltd. (2005.), Kvalitativna studija 3 – Zapošljavanje, pružanje socijalnih usluga i nevladin sektor: Status i perspektive za BiH, Analiza i implikacije za politike, Sarajevo: BiH.

³² Kronauer Consulting, Analiza stanja civilnog sektora u BiH, Sarajevo: Kronauer Consulting 2009.

³³ Ibid.

neposredno povezane sa ostvarivanjem ciljeva i djelatnosti udruženja i fondacija) i koje se moraju odvijati preko posebno osnovanog pravnog lica. Izričito je dato pravo za osnivanjem subjekata za privrednu i drugu djelatnost. Federalni zakon uslovljava raspodjelu takve dobiti samo za ciljeve određene statutom udruženja i za obavljanje djelatnosti udruženja-osnivača. Isto ograničenje sadrži i državni zakon. Sve to daje širok zakonski okvir za aktivnosti usmjerene na socijalno poduzetništvo i na formiranje organizacija socijalnog poduzetništva.

Iz gore navedenog se može zaključiti da je dopušteno obavljanje privrednih djelatnosti udruženju ako prvenstvena namjera nije sticanje dobiti i ako su privredne djelatnosti u vezi sa ciljevima i djelatnostima udruženja i fondacije. Međutim, za obavljanje nesrodnih privrednih djelatnosti, mora se osnovati pravno lice, odnosno izabrati neki od oblika privrednog subjekta putem kojeg će se odvijati takvo poslovanje.

Kada ovo dovedemo u vezu sa mogućnostima koje daje javni i privatni sektor, jasno je da postoje veliki potencijali za socijalno poduzetništvo. U FBiH egzistira Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom (Sl. novine FBiH br. 36/99, 54/04, 39/06, 14/09). Član 3. ovog zakona razgraničava nadležnosti u oblasti socijalne politike između nadležnog ministarstva na nivou FBiH i nadležnih kantonalnih ministarstva. Federalni zakon je u članu 4. dozvolio da djelatnost socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom mogu obavljati, pored ustanova socijalne zaštite, i humanitarne organizacije, udruge građana, vjerske zajednice i organizacije koje osnivaju građanin pojedinac i strane fizičke ili pravne osobe. Zakon o socijalnoj zaštiti RS (Sl. glasnik RS br. 37/12) raspodjeljuje obaveze iz oblasti socijalne zaštite između entitetskog nivoa vlasti i jedinica lokalne samouprave – opština. Socijalnu zaštitu mogu pružati ustanove socijalne zaštite koje moraju ispuniti zakonske uvjete da bi mogle dobiti dozvolu za rad i upisuju se u Registar ustanova socijalne zaštite kod resornog ministarstva.

Još jedan zakon sadrži mogućnosti za socijalno poduzetništvo. Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini (Sl. glasnik BiH 5/04), daje mogućnost crkvama i vjerskim zajednicama da mogu osnovati preduzeća, ustanove, udruženja, sticati, raspolagati i upravljati imovinom te osnovati kulturne, karitativne, zdravstvene i vaspitno-obrazovne ustanove različitog smjera, vrste i stepena, u pravima izjednačene sa ustanovama čiji su osnivači država ili drugi ovlašteni osnivači i u njima vršiti odgovarajuću djelatnost. Ovako široko data ovlaštenja, pružaju mogućnosti da društvo potiče i daje potporu ovakvoj djelatnosti naročito u oblasti socijalne i zdravstvene zaštite, kulture i obrazovanja, iako nisu zanemarljive mogućnosti u proizvodnji određenih dobara (voće, vino, sirevi, začinsko bilje, med, određeni galenski proizvodi itd). Kombinacije svih modela i sektora su moguće, što je i prednost i izazov za socijalne poduzetnike i omogućava im da pronađu kombinaciju koja će dati najbolje rezultate za dobrobit društva i za njih same, i omogućiti sticanje profita koji će se iznova ulagati u istu ili neku drugu aktivnost socijalnog poduzetništva i time jačati cijeli sektor.

5.4 Javno-privatno-civilno partnerstvo za razvoj socijalnog poduzetništva u BiH

U najširem smislu javno-privatno-civilno partnerstvo predstavlja skup zajedničkih inicijativa javnog sektora, privatnog i neprofitnog sektora gdje svaki akter aktivno sudjeluje u planiranju i odlučivanju. U užem smislu javno-privatno-civilno partnerstvo se odnosi na saradnju i kooperativne pothvate u

sklopu kojih javni, privatni i civilni sektor udružuju resurse i stručna znanja kako bi kroz adekvatne alokacije resursa, rizika i nagrada, zadovoljili neku javnu potrebu. Javno-privatno-civilno partnerstvo uključuje široki spektar aktera koji predstavljaju ove sektore. Globalizacija, decentralizacija i sve veće zanimanje za društvenu odgovornost preduzeća i investicije za siromašne promijenilo je percepciju odgovornosti razvoja između vlasti, poslovnog sektora i organizacija civilnog društva. Stoga, upravo oblast socijalnog poduzetništva otvara velike mogućnosti i zahtijeva saradnju, nadopunjavanje, preklapanje, koordinaciju i sinergiju sva tri sektora.³⁴

Potreba za javno-privatno-civilnom saradnjom vjerojatno je izraženija na lokalnom nivou koji je i najbitniji za razvoj socijalnog poduzetništva. Na primjer, socijalna preduzeća ne mogu sama odgovoriti na izazove poslovnog okruženja i investicijske klime i nužno se moraju oslanjati na lokalne vlasti i pružaoce usluga, tj. nevladine organizacije. Organizacije civilnog društva doprinose nastojanjima održivog lokalnog i socijalnog ekonomskog razvoja kroz svoje aktivnosti usmjerene na zaštitu isključenih grupa. Ovo partnerstvo uključuje širok spektar partnera, integrirajući nove oblike socijalnog dijaloga na lokalnom nivou koji se naziva „dijalog među dionicima“ ili „multi-partitno socijalno partnerstvo“.³⁵

Partnerstvo i dijalog među sudionicima ovog procesa postali su neophodan alat za lokalni razvoj. Prošireni socijalni dijalog među akterima je neophodan za uspjeh javno-privatno-civilnog partnerstva jer omogućava identifikaciju zajedničkih problema i stvaranje zajedničkih strategija za razvoj na državnom i lokalnom nivou. Javno-privatno-civilno partnerstvo omogućuje (lokalnim) vlastima, poslovnom sektoru, te organizacijama civilnog društva da kroz zajedničko djelovanje, udruživanje kapaciteta i znanja brže i efikasnije odgovaraju na probleme u društvu. Javno-privatno-civilno partnerstvo omogućava povećanu socijalnu koheziju, jeftinije korištenje resursa, poboljšano pružanje socijalnih usluga, promociju zapošljavanja i dobro upravljanje. Neophodnost javno-privatno-civilnog partnerstva u socijalnom poduzetništvu jasno se vidi ako se posmatra sa aspekta tržišta.

Naime, socijalno poduzetništvo se odvija u raznim oblicima i na razne načine, ali ipak su prisutna dva prevladavajuća načina: putem tzv. socijalnog zapošljavanja kada se programima, projektima ili u posebnim preduzećima zapošljavaju posebne kategorije stanovništva ili putem posebno formiranih privrednih subjekata. Socijalno poduzetništvo funkcioniše u tržišnoj ekonomiji. Podrška njegovom razvoju, u opštem smislu, traži mjere države za jačanje socijalno odgovorne tržišne ekonomije i preduzeća. Svako tržište za socijalno poduzetništvo ima svoje karakteristike i tržišne zakone (i ovdje je osnovni zakon ponude i potražnje) i kao takvo se ne izdvaja od uobičajenih tržišnih rizika koji postoje: neuređenost i nestabilnost tržišta, zakonski okvir za rad, likvidnost i nelikvidnost korisnika roba i usluga, loše planiranje i marketing, loše upravljanje poduzetničkim subjektima (njegovim potencijalima) itd. Sa druge strane, odgovarajućim zakonima i mjerama ekonomske politike i programima razvoja socijalnog poduzetništva mogu se umanjivati tržišni rizici i aktivno podsticati razvoj socijalnog poduzetništva.

Svi sektori su na tržištu sa svojim ciljevima. Državni sektor nastoji provoditi zakone, a pri tome rješavati društvene probleme, privatni želi profit, a civilni sektor teži stvaranju novih vrijednosti

³⁴ Za više informacija vidi www.javno-privatno-partnerstvo.eu/JPP/JPP.pdf
http://hr.wikipedia.org/wiki/Javno-privatno_partnerstvo
http://ec.europa.eu/research/industrial_technologies/ppp-in-research_en.html

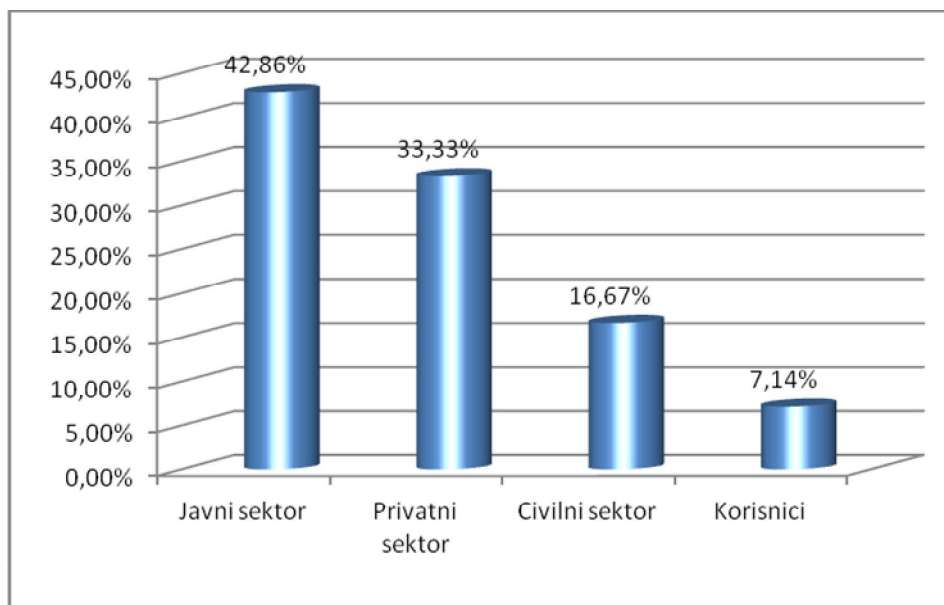
³⁵ Za više informacija vidi www.javno-privatno-partnerstvo.eu/JPP/JPP.pdf

zasnovanih na potrebama i interesima građana u pravičnijim društvenim odnosima. Da bi uopšte pokrenuli točak socijalnog poduzetništva, prvo je potrebno utvrditi postojanje tržišta odnosno potrebu za robama i uslugama, konkurenciju, posebnost roba ili usluga koje bi željeli plasirati na tržište, da li bi to bilo isplativo, sa kakvim resursima raspolažemo, za koji period očekujemo rezultate, koji su rizici, šta uraditi u slučaju neuspjeha i druge segmente koji se obično razmatraju prilikom odlučivanja u pokretanju ekonomske aktivnosti. S obzirom da nevladin i državni sektor obično nemaju kapacitete i znanje za provođenje analiza ove vrste, ključnu ulogu u ovom segmentu ima privatni sektor. S druge strane, država će omogućiti zakonsko-pravni okvir i regulative koji su neophodni za nesmetano i efikasno provođenje aktivnosti socijalnog poduzetništva, dok nevladin sektor može raditi na istraživanju potencijalnih donatora, sponzora ili partnera spremnih na ulaganje ili finansiranje socijalnog poduzetništva, može djelovati kao pružalac usluga ili raditi na identifikovanju, edukaciji i uključivanju ciljnih grupa koje imaju potencijal i realne potrebe da se uključe u aktivnosti socijalnog poduzetništva. Iz ovog primjera postaje jasno da se samo uz djelovanje i koordinaciju aktivnosti javnog, civilnog i privatnog sektora može postići efikasan razvoj i održivost socijalnog poduzetništva.

6. Intervjui i fokus grupe

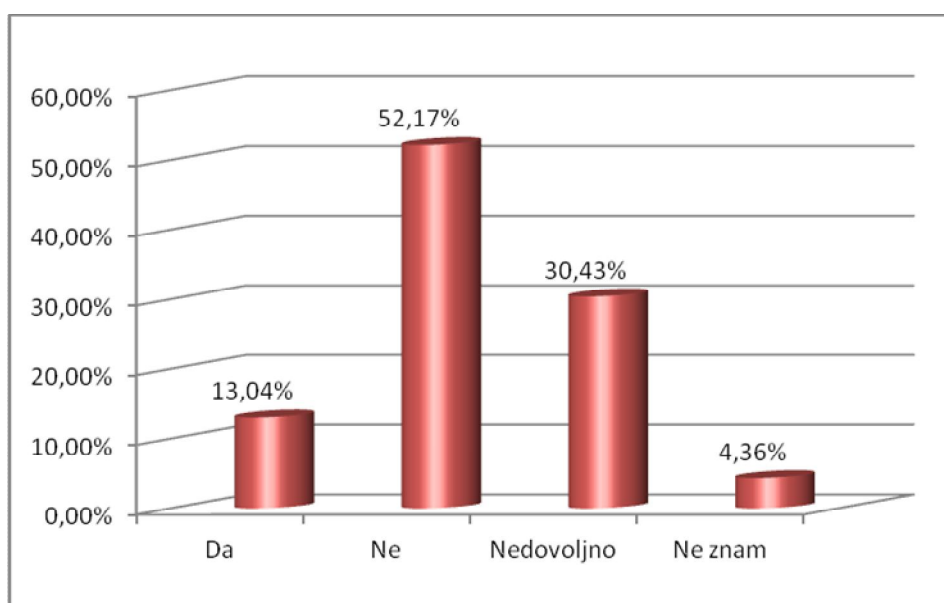
Za potrebe provođenja intervjua i fokus grupa kreiran je polustrukturirani upitnik od 10 pitanja na koja je odgovorilo ukupno 44 ispitanika (22 učesnika intervjua i 22 učesnika u 3 fokus grupe). U nastavku je grafički prikaz 4 pitanja koja je bilo moguće predstaviti putem grafikona, nakon čega je dat sažetak svih 10 odgovora ispitanika intervjua i fokus grupa sa izdvojenim specifičnim odgovorima.

1. Ko su glavni akteri ili nosioci aktivnosti za razvoj socijalnog poduzetništva?

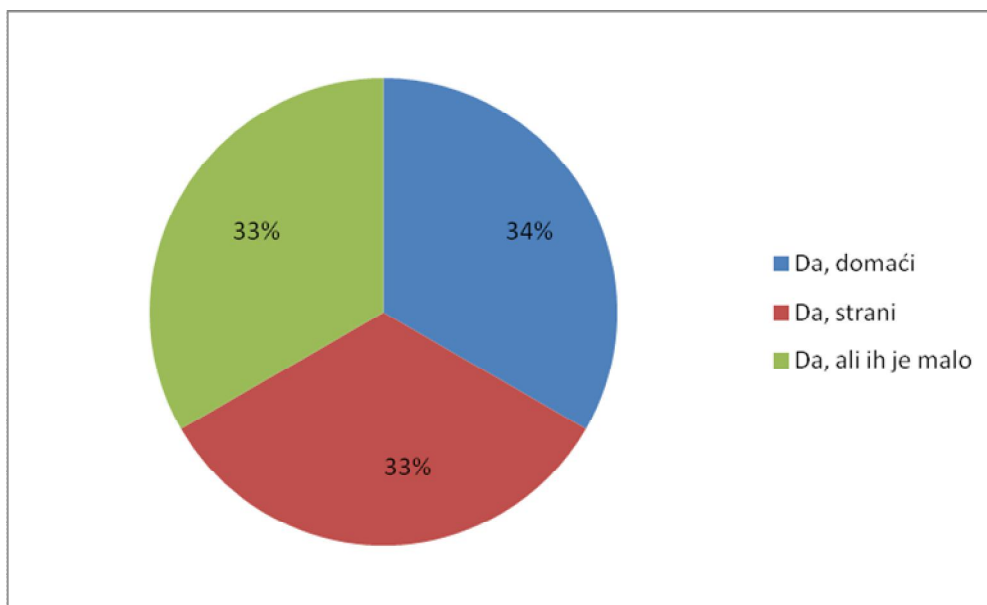

2. Da li smatrate da su postojeći domaći i međunarodni fondovi/donacije/investicije dovoljno usmjereni na razvoj socijalnog poduzetništva?

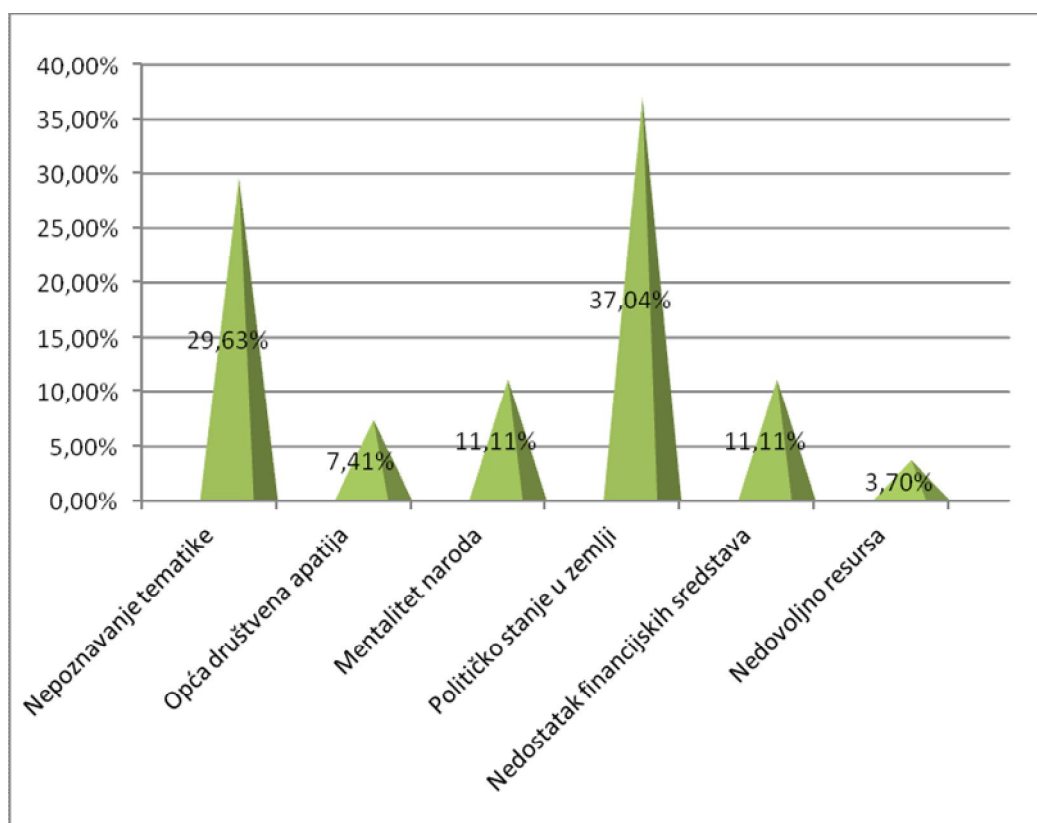
a.) Sljedeći postotak smatra da su postojeći domaći i međunarodni fondovi/donacije/investicije dovoljno usmjereni na razvoj socijalnog poduzetništva

b.) Usmjerenost pojedinačnih fondova na socijalno poduzetništvo

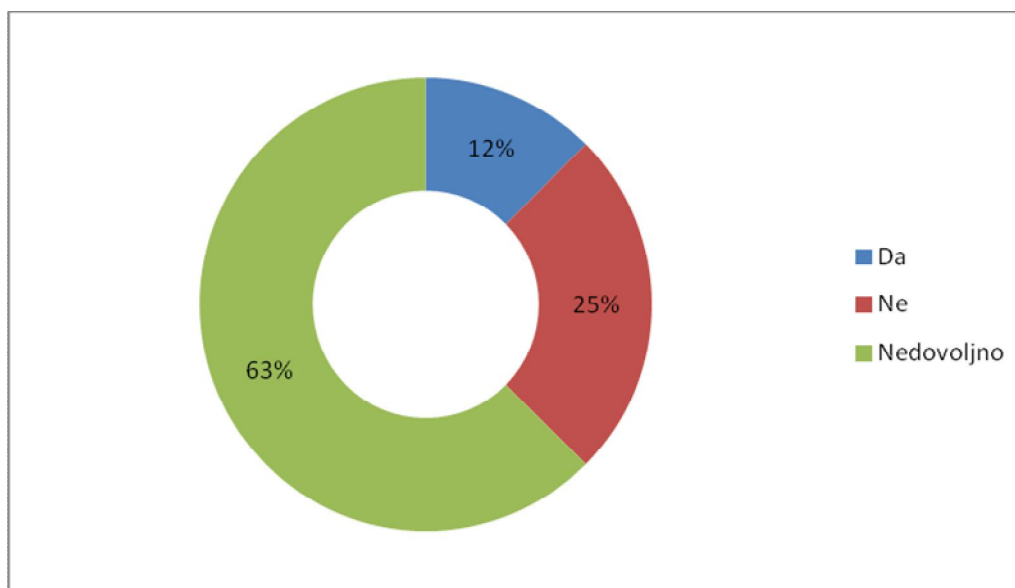

3. Šta smatrate glavnom preprekom za razvoj socijalnog poduzetništva u BiH?

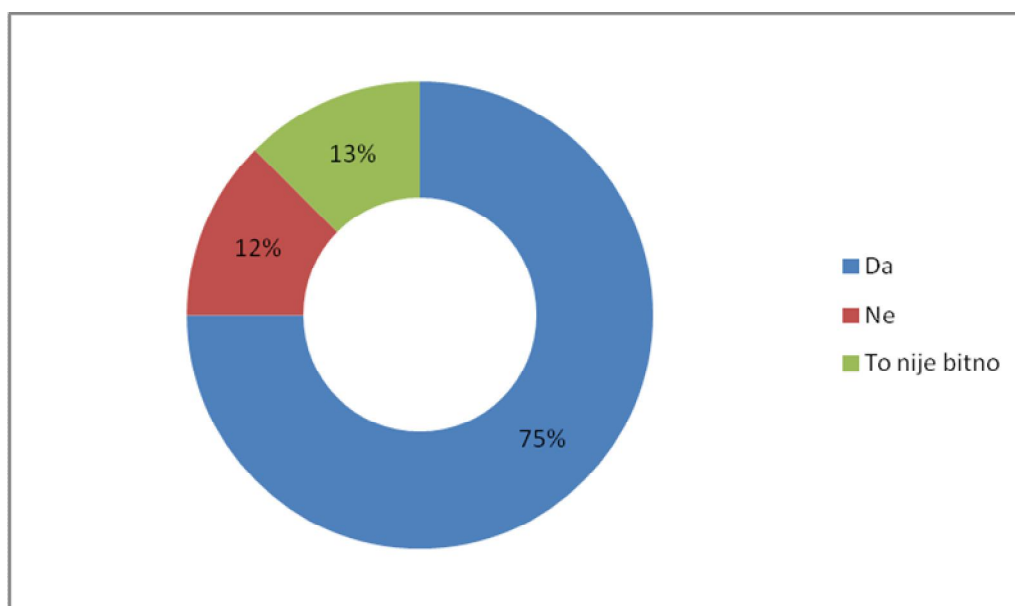

4. Da li ste upoznati sa zakonskim mogućnostima provođenja aktivnosti socijalnog poduzetništva i da li smatrate da bi ih trebalo objediniti jednim zakonom?

a) Da li ste upoznati sa zakonskim mogućnostima provođenja aktivnosti socijalnog poduzetništva?

b) Smatrate li da bi ih trebalo objediniti jednim zakonom?

a) Intervjui

Kao što je prethodno navedeno, istraživanje je uključilo 22 intervjua koji su obavljani sa predstavnicima vladinih i javnih institucija, organizacija civilnog društva, medija, akademske zajednice, i privatnog sektora i samim implementatorima aktivnosti socijalnog poduzetništva. Polustrukturirani upitnik, kreiran u svrhu provođenja intervjua, obuhvatio je 10 pitanja.

Prvo, uvodno pitanje se fokusiralo na znanje ispitanika o samom pojmu i konceptu socijalnog poduzetništva.

Većina ispitanika se izjasnila da je socijalno poduzetništvo pojam i koncept koji je za njih prilično nov i stoga ga ne mogu precizno definisati i da dok je na svjetskom nivou to koncept i praksa koja postoji oko trideset godina, u BiH je u samom začetku. Ispitanici su pojam i koncept socijalnog poduzetništva vezivali za specifičnosti lokalnog konteksta (veliki broj siromašnih, nezaposlenih i socijalno isključenih osoba) i stoga rekli da socijalno poduzetništvo predstavlja mogućnost da se marginalizovanim i socijalno isključenim osobama prije svega omogući učestvovanje u društvenim tokovima, a zatim da se tim osobama obezbijedi i određena materijalna egzistencija. U nastavku izdvajamo neke od karakterističnih odgovora.

„Socijalno poduzetništvo se razlikuje u odnosu na profitno poduzetništvo čiji je osnovni cilj sticanje profita, dok je socijalno poduzetništvo orijentisano na društvenu dobrobit, prije svega na socijalno isključene osobe, koje nemaju finansijske mogućnosti za normalan život niti mogu poboljšati svoj socijalni status na neki drugi način.“ (predstavnik akademske zajednice)

„Socijalno poduzetništvo predstavlja kombinaciju poduzetničkog djelovanja u kom je naglašena društvena odgovornost i fokus je stavljen na socijalno ugrožene kategorije, odnosno kategorije koje nisu konkurentne na tržištu rada.“ (predstavnik javnog sektora, Federalni zavod za zapošljavanje)

„Socijalno poduzetništvo i socijalna ekonomija su, za razliku od klasične, prije svega usmjereni prema socijalnom osnaživanju, odnosno unaprijeđenju društvenog statusa socijalno isključenih ili potencijalno socijalno isključenih grupa, kao što su mladi koji se prvi put zapošljavaju i nezaposlene osobe, osobe sa invaliditetom, osobe iz ruralnih područja ili osobe koje pripadaju manjinama i, generalno, sve one osobe koje se mogu naći u situacijama da u klasičnom poduzetništvu ne mogu sebi obezbijediti egzistenciju.“ (predstavnik akademske zajednice i nevladinog sektora)

Slijedeća tri pitanja odnosila su se na nivo razvijenosti socijalnog poduzetništva u BiH, iskorištenost postojećih potencijala za razvoj socijalnog poduzetništva i glavne aktere ili nosioce aktivnosti za razvoj socijalnog poduzetništva. Svi ispitanici su mišljenja da je nivo razvijenosti socijalnog poduzetništva u BiH neodgovarajući i da nije zadovoljavajući, naročito u poređenju sa susjednim i stranim zemljama.

„Socijalno poduzetništvo nije dovoljno zastupljeno, niti je dovoljno promovisano u BiH, niti se dovoljno dobro shvata njegov značaj kako za pojedinca, tako i za cijelo društvo. Svi koraci koji se prave još uvijek su početni i mnogo toga se mora uraditi da bi socijalno poduzetništvo počelo da se intenzivnije razvija i dostigne zadovoljavajući nivo.“ (predstavnik javnog sektora, Opština Teslić)

„Promjene koje se trebaju izvršiti tiču se prije svega zakonskog okvira koji se treba prilagoditi tako da teže zapošljive kategorije lakše dolaze do posla. Promjene se trebaju izvršiti i u samim državnim strukturama i nevladinom sektoru. Poslodavcima se trebaju dati određeni stimulansi ukoliko se bave ili investiraju u socijalno poduzetništvo, jer je poznato da u BiH postoje velika opterećenja na plate što izrazito destimulativno djeluje na poslodavce da otvaraju nova radna mjesta, pa tako i da se uključuju u aktivnosti socijalnog poduzetništva.“ (predstavnik javnog sektora, Federalno ministarstvo za rad i socijalnu politiku)

Mišljenje je da ni potencijali za razvoj socijalnog poduzetništva nisu dovoljno iskorišteni i da se oni tek počinju prepoznavati i koristiti. Na primjer, veliki potencijal koji postoji u BiH jeste zemljište koje posjeduju mnogi ljudi i koje se treba u potpunosti iskoristiti za njihovo ekonomsko osnaživanje. Pored ekonomskih potencijala tu je i cijeli niz mladih stručnjaka koji su nezaposleni, a koji bi svoje znanje i vještine mogli iskoristiti upravo u oblasti socijalnog poduzetništva. S tim u vezi naročitu pažnju bi trebalo posvetiti specijalizovanim i dodatnim obukama iz poduzetništva sa naglaskom na socijalnu komponentu. Neki od specifičnih odgovora na ovo pitanje su:

„Potencijal predstavlja veliki broj napuštenih objekata koji su se nekada koristili, a koji bi se sada mogli jeftino i brzo prilagoditi za pokretanje aktivnosti socijalnog poduzetništva i koje bi najvjerojatnije dale značajne rezultate vezane za određene vrste usluga ili proizvodnje.“ (predstavnik nevladinog sektora)

„Najprije bi trebalo analizirati komparativne prednosti određenih oblasti socijalnog poduzetništva.“ (predstavnik javnog sektora, Federalni zavod za zapošljavanje)

„Velike prilike i potencijali se otvaraju na polju koncesija i rasterećenja privrede na čemu bi trebala poraditi cijela vlada, imajuću u vidu da je jedno od ključnih pitanja u zemlji otvaranje novih radnih mjesta.“ (predstavnik javnog sektora, Federalno ministarstvo za rad i socijalnu politiku)

„U BiH preko 25% stanovništva prima neki oblik socijalne podrške. Puno bi bolje bilo da se finansijski resursi koji se odvajaju za te pasivne oblike socijalne pomoći koriste za ovu vrstu socijalne investicije, čime bi se za istu sumu novca smanjilo učešće stanovništva koje prima socijalnu pomoć i ostvarila bi se manja fiskalna opterećenost budžeta socijalnim transferima, a istovremeno bi se povećala zaposlenost.“ (predstavnik nevladinog sektora)

Kada je riječ o glavnim akterima ili nosiocima aktivnosti za razvoj socijalnog poduzetništva glavni akteri su državne strukture na svim nivoima. Oni su kritična masa koja bi trebala da artikulise aktivnosti usmjerene ka socijalnim kategorijama stanovništva. Za razvoj socijalnog poduzetništva potrebno je stvoriti određene systemske pretpostavke i ambijent za djelovanje što je odgovornost opštinskih organa, kantona, entiteta, pa i same države. Neki od specifičnih odgovora dati su u nastavku:

„Država je jedan od ključnih aktera jer mora osmisliti politiku, odnosno posebne linije u svojim budžetskim programima koji bi bili direktno usmjereni na socijalno poduzetništvo. Pozitivni pomaci postoje u oblasti zapošljavanja gdje se u zavodima za zapošljavanje svake godine izdvajaju izvjesne sume sredstava kako bi se unaprijedilo socijalno poduzetništvo.“ (predstavnik akademske zajednice)

„Organizacije civilnog društva, odnosno nevladine organizacije, su nezaobilazan dio ovog procesa jer su mnoge od njih orijentisane na ranjive i marginalizirane kategorije i neke od njih su aktivne u oblasti socijalnog poduzetništva. Cijeli civilni sektor je ovdje veoma bitan jer je u posljednjih desetak godina civilni sektor izrastao u vrlo respektabilnog partnera vladi, a svojim idejama i uputama bi mogao dati veliki doprinos.“ (predstavnik javnog sektora, Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite)

„Cjelokupni finansijski sektor je također jedan od ključnih aktera naročito kada je u pitanju objezbjeđivanje sredstava za pokretanje socijalnog poduzetništva.“ (predstavnica privatnog sektora)

Slijedeća tri pitanja odnosila su se na to da li su aktivnosti socijalnog poduzetništva dovoljno usmjerene ka ciljnim grupama/krajnjim korisnicima, da li su postojeći domaći i međunarodni fondovi, donacije i investicije dovoljno usmjereni na razvoj socijalnog poduzetništva, te šta su glavne prepreke, a šta glavne prednosti za razvoj socijalnog poduzetništva u BiH? S obzirom da sam koncept socijalnog poduzetništva nije dovoljno razvijen i poznat, samim tim ni aktivnosti nisu dovoljno usmjerene prema pojedinim grupama i korisnicima. S druge strane, postoji problem da ako aktivnosti socijalnog poduzetništva postoje one su usmjerene na određene grupe. Izdvajamo neke od specifičnih odgovora ispitanika:

„U nekim lokalnim zajednicama koje su pogodne za razvoj poljoprivrede, dosta pažnje se poklanja izbjeglom stanovništvu i sredstva iz budžeta lokalne uprave se izdvajaju za njihovo finansijsko osnaživanje i bavljenje poljoprivredom. Druge grupe na koje se ove aktivnosti velikim dijelom usmjeravaju su žene i osobe sa invaliditetom.“ (predstavnik javnog sektora)

„Postoji daleko više osoba i kategorija koje su onemogućene da uđu na tržište rada, kao na primjer Romi i pripadnici drugih manjina. I njima se mora pružiti određena obuka, dokvalifikacije i poticaj kako bi mogli ući na tržište rada kao socijalni poduzetnici. Još jedan problem je što se velikim dijelom fokus stavlja na urbana središta, a u nekim dijelovima BiH ruralna područja se potpuno zanemaruju.“ (predstavnik akademske zajednice)

Kada je riječ o usmjerenosti i dostupnosti fondova za socijalno poduzetništvo mišljenja su da određeni fondovi jesu usmjereni na ovaj sektor, ali tih fondova nema dovoljno. U nastavku su neki od specifičnih odgovora:

„Dobar primjer je i Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom u Federaciji i u RS-u, koji se ozbiljnije pokušavaju baviti ovim pitanjem. Generalno postoji malo fondova i fondacija koji se bave ovim pitanjem.“ (predstavnik nevladinog sektora i javnog sektora, Federalno ministarstvo za rad i socijalnu politiku, pomoćnik ministra u sektoru za zaštitu osoba sa invaliditetom)

„Tenderi koji se objavljuju uglavnom su periodični i ne dosežu do svih koji se bave socijalnim poduzetništvom ili imaju želje i kapacitete da se njime bave. Neki od ovih tendera favoriziraju žene, neki mlade nezaposlene osobe, tako da bi bilo potrebno napraviti veću disperziju u tenderima i projektima.“ (predstavnica javnog sektora, Centar za socijalni rad Banja Luka)

„Država bi umjesto socijalnih transfera i pasivnih socijalnih mjera trebala daleko više sredstava usmjeriti na razvoj socijalnog poduzetništva koje je u interesu stabilizacije prihoda državi i u cilju sprječavanja daljeg raslojavanja između onog stanovništva koje radi i koje ne radi. Dakle, umjesto da se budžetska sredstva usmjeravaju na socijalne programe socijalnog osiguravanja lica koja predstavljaju ugrožene kategorije, te kategorije treba pokušati uvesti na tržište rada pod nekim povoljnijim uslovima kako bi oni sami obezbjeđivali svoju egzistenciju i samim tim rasterećivali državni budžet.“ (predstavnik nevladinog sektora)

„Međunarodne organizacije u post-ratnom razdoblju bile su usmjerene na izgradnju kapaciteta institucija unutar same države kako bi država mogla funkcionisati. Sada je primjetan trend da se nevladine organizacije okreću temi socijalnog poduzetništva tako da treba nastojati da se preostala donatorska sredstva koriste u te svrhe.“ (predstavnik akademske zajednice)

Kada je riječ o stranim donacijama mišljenje je da su se one velikim dijelom usmjeravale na neproduktivne programe koji nisu davali prave i potrebne rezultate tako da bi se na njihovom preusmjeravanju trebalo ozbiljno poraditi.

Glavnim preprekama za razvoj socijalnog poduzetništva smatraju se nedovoljno poznavanje socijalnog poduzetništva i toga šta ono podrazumijeva. Veliki broj osoba koje žele da se bave ovakvim poduzetništvom uopšte nisu upoznate sa mogućnostima koje ono nudi i da mu orijentacija nije profitna. Glavna prepreka je nedostatak novca, odnosno usmjeravanje budžetskih sredstava na isplate već postojećih plata i na sisteme socijalnih osiguranja koji ne predstavljaju poduzetništvo nego jednu vrstu socijalne pomoći upravo za one ljude koji ne rade, a mogli bi. U nastavku su neki od specifičnih odgovora ispitanika:

„Prepreka je i trenutna politika koja nije dovoljno proaktivna, koja ne nastoji omogućiti ljudima da svojim sopstvenim snagama pokušavaju doprinijeti izlasku iz situacije u kojoj se nalaze, nego koja više djeluje na jedan pasivan način čuvajući time status quo. U ovom smislu veliki problem predstavljaju neadekvatne socijalne politike jer se sadašnje politike baziraju na „statusnim pravima“. (predstavnik javnog sektora, Federalno ministarstvo pravde)

„Problem predstavlja i neadekvatno obrazovanje u kome nedostaju predmeti ili segmenti određenih predmeta koji bi omogućili ljudima da se uspješno bave socijalnim poduzetništvom. Izrazito vidljiv je i nedostatak koherentnog strateškog okvira za jačanje aktivnosti po pitanju socijalnog uključivanja i poduzetništva.“ (predstavnik javnog sektora, Gradska uprava, Sarajevo)

Ipak, najveći dio ispitanika mišljenja je da je najveći problem neadekvatno, nefleksibilno i zastarjelo zakonodavstvo, koje pitanje socijalnog zakonodavstva ne tretira na odgovarajući i sveobuhvatan način.

„Ne postoje zakonske regulative pomoću kojih bi se lakše ostvarile aktivnosti socijalnog poduzetništva u smislu smanjivanja ili potpunog ukidanja poreza, smanjenja carinskih obaveza, smanjenih troškova električne energije i drugih povoljnosti koje bi olakšale započinjanje, a zatim i razvijanje socijalnog poduzetništva.“

Što se tiče prednosti jedna od njih je postepena rastuća svijest, odnosno mijenjanje percepcije o potrebama ljudi, koja je naročito izražena u nevladinom sektoru, a to je da ljudima ne treba socijalna pomoć nego im se treba pružiti prilika da rade i tako budu koristan dio društva. Neki od specifičnih odgovora su:

„Glavna prednost su ljudski i prirodni resursi koji bi se upravo mogli angažovati i iskoristiti za razvoj socijalnog poduzetništva. Upravo veliki broj nezaposlenih i isključenih kategorija predstavlja pokretačku snagu koja u ovoj oblasti može pronaći ostvarenje svojih potencijala u veoma velikoj mjeri.“ (predstavnik donatorske zajednice, Evropska komisija)

„Glavna prednost je ta da se sve više kompanija počinje baviti socijalnim odgovornošću, pa samim tim i poduzetništvom.“ (predstavnik privatnog sektora)

Posljednja tri pitanja su se odnosila na poznavanje zakonskog okvira koji se odnosi na socijalno poduzetništvo i da li bi ovu oblast trebalo objediniti jednim zakonom, te na poznavanje modela socijalnog poduzetništva koji bi se mogao primijeniti u BiH i primjere dobre prakse u BiH. Većina

ispitanika nije detaljno upoznata sa zakonskim okvirom i poznaju određene zakone koji u nekim segmentima regulišu pitanje socijalnog poduzetništva kao što je na primjer Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom u Federaciji i sličan zakon u RS-u. Većina ispitanika smatra potrebnim da se na državnom nivou donese zakon koji bi regulisao oblast socijalnog poduzetništva:

„Trebao bi postojati jedinstven dokument na osnovu koga bi bilo lakše donijeti podzakonske akte nego kada se ima više zakona koji ovo pitanje tretiraju fragmentarno i koji su u koliziji jedan s drugim i zahtijevaju tumačenja različitih ministarstava. Segmentiranost dovodi do toga da pojedinačni rezultati nemaju sinergiju i stoga pravi efekat izostaje.“ (predstavnik javnog sektora, Opština Teslić)

„07.03.2012.godine na sjednici Vijeća Ministara BiH donesena Odluka o usvajanju Strategije učenja o poduzetništvu u obrazovnim sistemima u Bosni i Hercegovini u periodu 2012–2015. godine što je jedan vid uvođenja ideje o socijalnom poduzetništvu u obrazovni sistem. U skladu sa ovim, svakako bi bila dobra ideja napraviti Strategiju o socijalnom poduzetništvu koja bi akcionim planom implementacije zakonski obavezivala nadležne institucije da je sprovode u okviru svojih radnih planova na svim nivoima.“ (predstavnik javnog sektora, Direkcija za ekonomsko planiranje)

Kao model dobre prakse istaknuto je da se u zapadnim zemljama u sektor javnih radova uključuju ljudi slabijeg materijalnog stanja, odnosno ljudi u stanju socijalne potrebe što predstavlja jedan vid socijalnog poduzetništva. Izdvajamo neke od primjera koji su navedeni:

„Sistem socijalnih kooperativa i poduzetništava u Italiji proglašen je za najbolji u Evropskoj uniji i on bi mogao poslužiti kao dobar model i replicirati se ili prilagoditi bh. kontekstu. U Italiji naime postoji razrađen sistem zapošljavanja osoba sa invaliditetom, zatvorenika, liječenih alkoholičara, dijabetičara i drugih teško upošljivih osoba. Pripadnici ovih kategorija se zapošljavaju u različitim poduzetničkim oblastima – u poljoprivredi, bilo kao radnici ili savjetodavci, administratori ili fabrički radnici, u hotelijerstvu ili drugim oblastima.“ (predstavnik nevladinog sektora)

„U Hrvatskoj Ministarstvo poduzetništva i obrta objavljuje javne pozive sa poticajnim sredstvima na koji se mogu javiti mali privredni subjekti koji zapošljavaju ili žele zaposliti osobe koje su trenutno na marginama društva i u težem socijalnom položaju, te osobe sa invaliditetom ili one koje imaju umanjenu radnu sposobnost. Dakle, Ministarstvo pruža određene poticaje upravo za male poduzetnike i obrtnike i daje im šansu da se uključe u društvo.“ (predstavnik javnog sektora, Federalni zavod za zapošljavanje)

„U Republici Hrvatskoj implementiran je i projekat koji je poticao stanogradnju, koji se zasnivao na javno-privatnom partnerstvu i taj se program još uvijek realizira i za njega je izdvojen novac u budžetu. Projekat je bio fokusiran na sufinansiranje mladih bračnih parova kojima je država otplačivala kredit u prve četiri godine.“ (predstavnik javnog sektora, Federalno ministarstvo za rad i socijalnu politiku, pomoćnik ministra u sektoru za zaštitu osoba sa invaliditetom)

Kada je riječ o primjerima dobre prakse u BiH navedeni su slijedeći primjeri:

„Agencija za razvoj malih i srednjih preduzeća u RS-u koja je u saradnji sa Centrom civilnih inicijativa radila projekat vezan za zapošljavanje osoba sa invaliditetom i njihovom osposobljavanju za rad na radiju kao novinari. Tu je i primjer ministarstava koja se bave pitanjima izbjeglih i raseljenih lica koji

kroz projekte održivog povratka imaju posebne fondove kojima potiču i podupiru razvoj porodičnog biznisa, malih ili srednjih preduzeća.“ (predstavnik akademske zajednice)

„FSU u BiH je finansirala 8 projekata koji su ostvarili izuzetne rezultate i time postavili osnovu za dalji razvoj i samoodrživost aktivnosti. Izuzetno je važno naglasiti da su svi projekti finansirani na principu udruživanja sredstava sa domaćim izvorima, što znači da su sredstva jednim dijelom obezbijeđena od strane FSU u BiH, a sa druge iz domaćih budžeta (opštinskih, kantonalnih, entitetskih).“ (predstavnik akademske zajednice i nevladinog sektora)

„Udruga poduzetnika i poslodavaca u Žepču implementirala je projekat pomoći poljoprivrednom stanovništvu, odnosno proizvođačima voća gdje je obezbijeđena i materijalna i stručna podrška da ljudi podignu zasade i da od svog truda na svojoj zemlji mogu živjeti. Najbolji indikator uspjeha je broj stanovnika koji ostaje na selu i ne napušta svoja gazdinstva.“ (predstavnik javnog sektora, Opština Teslić)

„Projekat 'Daj ideju – postani poduzetnica!' koji je provela Vanjsko-trgovinska komora BiH, odnosno Institut za edukaciju ECOS, a finansijski su ga podržali Fondacija za socijalno uključivanje u Bosni i Hercegovini i Federalni zavod za zapošljavanje. Cilj projekta je bio povećati osposobljenost novonezaposlenih žena za aktivno traženje posla kroz razne obuke kao što su informatička obuka u međunarodno priznatoj školi računara ECDL i obuke u školi malog biznisa, kao i sufinansiranje pokretanja dva mala biznisa kroz koji su se polaznice obučile da naprave biznis plan“. (predstavnik javnog sektora, Federalni zavod za zapošljavanje)

„UniCredit Banka je objavila javni poziv kojim je finansirala projekte nevladinih organizacija i manjih privrednih subjekata, zadruga i poljoprivrednih gazdinstava koji su upravo bili okrenuti socijalnom poduzetništvu.“ (predstavnik akademske zajednice)

„Aktivnosti FSU u BiH ili Fondacije „Mozaik“ mogu se smatrati primjerima dobre prakse. Također, aktivnosti Centra za podršku i razvoj (CRP), potom Udruge poslodavaca i poduzetnika Žepče, aktivnosti razvojnih agencija, regionalnih i lokalnih, u pojedinim lokalnim zajednicama u kojima su lokalne razvojne strategije na adekvatan način odgovorile potrebi definisanja strateškog pravca razvoja i djelovanja u ovoj oblasti.“ (predstavnik donatorske zajednice, Evropska komisija)

b) Fokus grupe

Tokom provođenja tri fokus grupe, po jedna u Sarajevu, Banja Luci i Žepču, ukupno 22 ispitanika su imala priliku dati svoje mišljenje o pitanjima koja su bila sastavni dio polustrukturiranog upitnika. Na prvo pitanje „Šta za Vas predstavlja socijalno poduzetništvo u BiH?“ većina ispitanika je također odgovor vezivala za bh. kontekst i dala odgovor da je to poduzetništvo koje je usmjereno na pomoć i poboljšanje uslova života siromašnih, marginaliziranih i ugroženih kategorija društva. U nastavku izdvajamo neke od karakterističnih izjava:

„Ono što ja podrazumijevam pod socijalnim poduzetništvom, za razliku od profitnog, jeste društvena akcija koja uključuje različite NVO-e i pojedince u cilju rješavanja određenih problema koji su nastali u zajednici.“ (predstavnik nevladinog sektora)

„To je svako poduzetništvo koje za cilj ima poboljšanje uslova života socijalno ugroženih kategorija“ (predstavnica nevladinog sektora)

„Socijalno poduzetništvo su sigurnosne mjere vladinog i nevladinog sektora kako bi omogućili dostojanstven život osobama koje su izložene nezaposlenosti, lošem zdravlju, siromaštvu i socijalno ugroženima.“ (predstavnica javnog sektora)

„Socijalno preduzetništvo treba da potakne društvo na transformaciju da bude od koristi određenoj grupaciji, a u BiH su to socijalno isključene grupe.“ (predstavnik javnog sektora)

Slijedeća tri pitanja odnosila su se na nivo razvijenosti socijalnog poduzetništva u BiH, iskorištenost postojećih potencijala za razvoj socijalnog poduzetništva i glavne aktere ili nosioce aktivnosti za razvoj socijalnog poduzetništva.

Kada je u pitanju nivo razvoja socijalnog poduzetništva ispitanici su se složili da nije odgovarajući i da bi se ovo pitanje moralo sistemski rješavati:

„Sistemski treba pristupiti razvoju socijalnih preduzeća i bazirati se na specifičnim potrebama ljudi. Te potrebe poznaju upravo oni koji rade sa specifičnim grupama. Mislim da bi centri za socijalni rad trebali samo odrediti usluge koje bi se pružale marginaliziranim grupama, a da su udruženja ta koja bi naznačene usluge trebala implementirati.“ (predstavnik nevladinog sektora)

„Mislim da bi se trebalo insistirati na medijskoj popraćenosti ove oblasti. Neznanje kod vlade i cijelog društva je najveći problem.“ (predstavnik javnog sektora)

„Mislim da veliku ulogu igra Strategija socijalnog uključivanja, koja se u jednom svom segmentu odnosi i na socijalno poduzetništvo. Dosta se stvari može riješiti u okviru Strategije kada je riječ o razvoju socijalnog poduzetništva.“ (predstavnica nevladinog sektora)

„Strategija socijalnog uključivanja obuhvata period 2008–2013, ali nedovoljno ljudi zna za ovu strategiju, tako da prije svega treba raditi na njenoj promociji, a zatim na mogućnostima koje se putem nje otvaraju za razvoj socijalnog poduzetništva.“ (predstavnica nevladinog sektora)

Vezano za iskorištenost potencijala za razvoj socijalnog poduzetništva ispitanici su smatrali da potencijali nisu iskorišteni, da su potencijali veliki i da se mogu iskoristiti u razne svrhe.

„Kada je riječ o javnom sektoru i državnim firmama koje ostvaruju profit tu se svakako nalazi veliki potencijal koji bi se mogao iskoristiti ukoliko bi država profit usmjerila na sektor socijalnog poduzetništva.“ (predstavnica nevladinog sektora).

„Nije nužno da se firme odriču profita, ali se mogu nagraditi firme koje će zaposliti osobu sa specijalnim potrebama, a svaka firma ima bar jedno mjesto za takvu osobu. I svaka firma ima mjesto za fizičkog radnika ukoliko taj čovjek nije obrazovan, a to su sve mogućnosti za razvoj i jačanje socijalnog poduzetništva.“ (poduzetnica)

Kada je riječ o glavnim akterima ili nosiocima aktivnosti za razvoj socijalnog poduzetništva, mišljenje je da su svi sektori podjednako bitni za razvoj socijalnog poduzetništva kako državni, tako i civilni i profitni, a na kraju i sami pojedinci koji se bave ili se namjeravaju baviti ovim aktivnostima.

„Vladine institucije trebaju da obezbijede zakonski okvir za funkcionisanje socijalnog poduzetništva, a sektor civilnog društva, odnosno NVO-i bi trebali obezbijediti svoje ideje za rješavanje i implementaciju donesenih zakona.“ (predstavnik nevladinog sektora)

„Glavni bi akteri trebali biti oni koji implementiraju zakone, a to su i vladine i nevladine organizacije, državne firme i pojedinci.“ (predstavnica nevladinog sektora)

„To su entuzijasti ili ljudi koji su u stanju socijalne potrebe.“ (predstavnik javnog sektora)

Slijedeća tri pitanja odnosila su se na to da li su aktivnosti socijalnog poduzetništva dovoljno usmjerene ka ciljnim grupama/krajnjim korisnicima, da li su postojeći domaći i međunarodni fondovi, donacije i investicije dovoljno usmjereni na razvoj socijalnog poduzetništva, te šta su glavne prepreke, a šta glavne prednosti za razvoj socijalnog poduzetništva u BiH? Kada je riječ o usmjerenosti ka ciljnim grupama/krajnjim korisnicima generalno je mišljenje da usmjerenost nije adekvatna ili da su ove aktivnosti previše usmjerene na određene grupe što druge ostavlja isključenim.

„Mislim da sistem socijalne zaštite, bez obzira na neke pozitivne zakone koji su doneseni, nije dovoljno opremljen da bi došao do ciljnih grupa. Gubi se kontakt i efikasnost od zakona pa do ciljnih grupa. To se posebno tiče osoba u ruralnim područjima, izbjeglica, Roma, siromašnih i djece. Ne postoje mehanizmi kojima bi se došlo do ovih ugroženih grupa.“ (predstavnica javnog sektora)

„Postoje neke aktivnosti, ali se one dešavaju u uskim krugovima koji ne daju pristup nekim drugim isključenim kategorijama. Na primjer, neke firme zapošljavaju slijepe osobe i time isključuju neke druge ugrožene grupe. Ne postoji zajedničko djelovanje i prožimanje aktivnosti.“ (predstavnica nevladinog sektora)

„Uloga medija je ovdje veoma bitna. Ukoliko mediji objave da je jedna kompanija zaposlila osobu sa Down-sindromom, onda će to biti primjer i za druge društveno odgovorne firme koji će se vremenom širiti i obuhvatiti druge siromašne i marginalizirane grupe.“ (poduzetnica)

Kada je riječ o domaćim i međunarodnim fondovima, donacijama i investicijama i usmjerenosti na razvoj socijalnog poduzetništva smatra se da su usmjerenost i dostupnost fondova nedovoljni.

„Postoje međunarodni fondovi, ali BiH ne iskorištava sredstva tih fondova ili iskorištava samo mali postotak. Često se dešava da međunarodne institucije, koje imaju puno veće šanse da dobiju sredstva iz tih fondova koriste organizacije iz BiH kao partnere prilikom apliciranja na određene projekte, ali one kasnije ne dobiju obavijest o stanju projekta, da li je prošao ili ne. Tako da postoji i problem netransparentnosti samih fondova na kome se mora ozbiljno poraditi.“ (predstavnica nevladinog sektora).

„Apliciranje na te fondove traži resurse koje mnoge organizacije nemaju, tako da su prije svega potrebne obuke za apliciranje na projekte koje treba obezbijediti, upravo kao što to radi FSU u BiH. Drugi problem je taj što su mnogi od tih fondova regionalnog karaktera i teško je obezbijediti pouzdane regionalne partnere i koordinirati njihov rad ukoliko projekat prođe.“ (predstavnik javnog sektora)

„Ja se bavim poljoprivredom gdje je veliki problem obezbijediti početni kapital za pokretanje aktivnosti. Desilo mi se da je prije 15 godina jedna mikrokreditna organizacija davala bespovratne kredite, ali su zahtijevali biznis plan, koji ja kao i veliki dio drugih poljoprivrednika nismo znali napisati, tako da smo odustali. Druge godine nismo mogli dobiti kredit jer nismo mogli dobiti potvrdu da smo samostalni poljoprivrednici jer to nije bilo regulisano zakonom tako da smo ponovo odustali. Jednom mi je odobren mikrokredit, ali sam vratila tri puta veću sumu od one koju sam dobila. Novčana nagrada koju sam dobila od Federalnog biroa za zapošljavanje bila je potrebni poticaj da odlučim krenuti u privatni posao. Smatram da bi takvih poticaja trebalo biti daleko više i da bi se tek tada vidjeli neki konkretni pomaci.“ (poduzetnica)

Glavnim preprekama za razvoj socijalnog poduzetništva smatraju se nedovoljna informisanost, neznanje, previše birokratije, sporost administracije, nedostatak adekvatne legislative, siromaštvo, uništeni resursi u zemlji i nezaposlenost. Izdvajamo neke od specifičnih odgovora:

„Nedovoljna iskorištenost međunarodnih fondova, samo državno uređenje, nedostatak zajedničkog djelovanja između svih aktera u ovom sektoru su neke od prepreka, dok su prednost postojeći ljudski i prirodni resursi.“ (predstavnik nevladinog sektora)

„Poljoprivreda je uvijek bila na margini, a to je veliki potencijal za socijalno poduzetništvo. Mi kao proizvođači imamo vrlo malo dodira jedni sa drugima, ne postoji organizovana proizvodnja ni u opštinama, a kamoli u državi.“ (poduzetnica)

„Prednost je što imamo puno interesnih grupa i puno resursa. Kad bismo njih iskoristili i prevazišli prepreke bili bismo na dobrom putu oporavka.“ (predstavnik nevladinog sektora)

„Velika prepreka je što se ljudi ne usuđuju pokrenuti privatni posao.“ (predstavnik nevladinog sektora)

Posljednja tri pitanja su se odnosila na poznavanje zakonskog okvira koji se odnosi na socijalno poduzetništvo i da li bi ovu oblast trebalo objediniti jednim zakonom, te na poznavanje modela socijalnog poduzetništva koji bi se mogao primijeniti u BiH i primjere dobre prakse u BiH. Kada je u pitanju zakonski okvir ispitanici nisu dovoljno informisani, ali smatraju da je neminovno da se ova oblast adekvatno reguliše zakonom.

„Možda je potrebno donijeti poseban zakon o socijalnom poduzetništvu, ali taj zakon ne mogu kreirati oni koji ne razumiju pojam.“ (predstavnik nevladinog sektora)

„Treba donijeti jedan zakon koji će biti vezan za socijalno poduzetništvo koji će dalje propisati sve zakonske regulative.“ (predstavnik nevladinog sektora)

„Ukoliko postoje strategije, kao što je Strategija socijalnog uključivanja, koja se jednim dijelom odnosi i na socijalno poduzetništvo, onda je potreban i zakon koji će to regulisati.“ (predstavnik javnog sektora)

Za dobre modele socijalnog poduzetništva ispitanici su naveli slijedeće:

„Prošla sam jednu obuku iz formiranja socijalnih kooperativa od šest modula. Jedan od modula bilo je zapošljavanje, a za primjer nam je poslužila Italija gdje postoji lanac hotela koji zapošljavaju OSI. Te su osobe uspješno funkcionirale kao što smo mogli vidjeti na video snimcima. Nisu imali nikakvih problema, a hoteli ostvaruju profit i samoodrživi su.“ (predstavnik nevladinog sektora)

„Primjer je Danska gdje svaki biznismen mora izdvojiti 70% iz svog prihoda za socijalne programe i niko se ne protivi jer se sve odvija transparentno.“ (predstavnik javnog sektora)

Dok su za primjere dobre prakse socijalnog poduzetništva u BiH navedeni slijedeći:

„Jedan primjer u BiH je javno-komunalno preduzeće Rad i Park. Iako se radi o sezonskim poslovima, oni ipak omogućavaju sticanje prihoda za socijalno ugrožene osobe, odnosno za nezaposlene. JKP Rad ima veliki broj zaposlenih, iako imaju dovoljno novca da kupe mašine koje će moći zamijeniti najmanje deset osoba. Međutim, politika kuće je takva da se ne kupuju mašine nego da se ostave radnici na poslu i da se niko ne otpušta.“ (predstavnik nevladinog sektora)

„Neki tržišni centri i benzinske kompanije u BiH, koje su inače sestrinske organizacije, su sezonski upošljavali djecu bez roditeljske skrbi i davali im džeparac. Djeca su na taj način razvila radne navike i postepeno se uključivala u socijalno poduzetništvo.“ (predstavnik nevladinog sektora)

„Primjer je Udruženje poljoprivrednih proizvođača – UPP Poljotes, Teslić, koje se bavilo uzgojem jagodičastog voća. Zatim, projekti koje je implementirao Institut za edukaciju i Vanjskotrgovinska komora Sarajevo, koji su se fokusirali na informatičku inkluziju žena iznad 40. godina i edukaciju u oblasti izrade biznis planova.“ (predstavnik nevladinog sektora)

„Dobar primjer je udruga UPIP Žepče. Bilo bi dobro kada bi se formirala mreža organizacija koje se bave socijalnim poduzetništvom radi razmjene iskustva i znanja.“ (predstavnik javnog sektora, Opština Teslić)

7. Primjeri dobre prakse aktivnosti socijalnog poduzetništva u BiH

7.1 Fondacija „Mozaik“

Naziv projekta: „Omladinska banka 2011“

Donator: Balkanski fond za demokratiju (BTD) i Fondacija Mozaik

Partneri: Opštine/Općine Modriča, Mrkonjić Grad, Šekovići, Tešanj, Usora, Vukosavlje i Zvornik

Kratak opis: Program pruža mladima od 15 do 30 godina mogućnost da učestvuju u zajedničkim aktivnostima, te da u isto vrijeme razviju vještine menadžmenta i poduzetništva. Od februara 2008. Fondacija Mozaik realizuje Program Omladinske banke čiji je cilj povećati učešće mladih u procesima lokalnog razvoja ruralnih sredina kroz dodjelu bespovratnih novčanih sredstva projektima koje pokreću i vode mladi. Ciljevi projekta su razvoj održivih Omladinskih banaka kao efikasnog mehanizma učešća mladih u procesima odlučivanja o finansiranju i podršci projektima neformalnih grupa mladih u ruralnim sredinama, povećanje kapaciteta predstavnika mladih u opštinama da kroz mobilizaciju lokalnih resursa i podršku Omladinskih banaka realizuju projekte radi rješavanja prioritetnih problema mladih i drugo.³⁶

Kada je riječ o Fondaciji Mozaik naročito treba naglasiti inicijativu osnivanja d.o.o. „EkoMozaik“ koje je jedno od prvih socijalnih preduzeća u regionu. Koristeći prirodne resurse „EkoMozaik“ proizvodi kvalitetne i zdrave prehrambene proizvode. „EkoMozaik“ za cilj ima stvaranje novih radnih mjesta koja stvara u jednoj od najruralnijih i najsiromašnijih sredina RS i BiH – na platou Bišina, opština Šekovići. S druge strane, „EkoMozaik“ se trudi da radnicima isplati konkurentnu platu, uz poštivanje svih zakonom propisanih obaveza. Sva dobit „EkoMozaika“ se investira u razvoj novih radnih mjesta i druge razvojne projekte Fondacije Mozaik i ovakav koncept socijalnog preduzeća je jedinstven na teritoriji cijele bivše SFRJ.³⁷

7.2 Socijalno preduzeće: „Uspón“

Naziv projekta: „Biznis u službi društva“

Donator: Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom F BiH i Opština Novo Sarajevo

Kratak opis: Glavni cilj projekta jeste da omogući osobama sa invaliditetom da se zaposle i sebi obezbijede egzistenciju, jer radno angažovanje je najefikasniji način uključivanja osoba sa invaliditetom u sve životne procese. Projekat će se realizovati organizovanjem tromjesečne obuke, kroz radionice koje će se dva puta sedmično održavati u multimedijalnim prostorijama Centra za razvoj karijere Općine Novo Sarajevo, u okviru JU „Međunarodni centar za djecu i omladinu Novo Sarajevo“. Prva radionica je održana 14.03.2012. godine na koju se prijavilo i učestvovalo 5 osoba sa invaliditetom.

Također treba napomenuti da je socijalno preduzeće „Uspón“, koje je osnovano s ciljem pružanja profesionalne podrške osobama sa invaliditetom, realizovalo i druge projekte: Profesionalna rehabilitacija i osposobljavanje teže zapošljivih kategorija, Zapošljavanje osoba sa invaliditetom preko 60% invalidnosti, Personalna asistencija, Izrada originalnih suvenira – osposobljavanje osoba sa intelektualnim teškoćama i mnoge druge.

U saradnji sa partnerom Raiffeisen bankom „Uspón“ zapošljava osobe sa invaliditetom u Call centru i Centralnim operacijama Raiffeisen banke. Također je pokrenut i prvi internet-portal za zapošljavanje osoba sa invaliditetom u cilju uključivanja osoba sa invaliditetom na tržište rada, omogućavanja

³⁶ Za više informacija vidi www.mozaiik.ba/

³⁷ Za više informacija vidi www.ekomozaik.ba/

lakšeg i bržeg načina pronalaženja posla kao i formiranja baze podataka nezaposlenih osoba sa invaliditetom.³⁸

7.3 Organizacija „Bospo“

Naziv projekti: „Podrška mikro forumima građana povratnika“

Donator: Evropska komisija

Kratak opis: U okviru projekta organizacija BOSPO je 06.05.2009. donirala platenik članovima Udruženja poljoprivrednika „Obnova“ iz Lukavca, koji predstavljaju manjinsku povratničku populaciju na ovom području. Platenik je veličine 100 m² i koristi se od strane svih članova Udruženja. Svrha ove akcije bila je da se podrži i pomogne razvoj plateničke proizvodnje na ovom području, što bi trebalo doprinijeti održivom povratku. Pored proizvodnje raznih poljoprivrednih kultura, platenik će služiti i u edukativne svrhe mlađim članovima Udruženja i zajednice, što bi moglo pomoći u razvoju ove poljoprivredne grane. Važno je istaći da je proizvodnja koja se ostvari na 100 m² platenika jednaka proizvodnji koja se ostvari na 1000 m² obradive površine na otvorenom, tako da bi ovaj vid proizvodnje mogao privući mlađe generacije da se bave poljoprivredom.

BOSPO je započeo akciju čišćenja kanala za odvodnjavanje na području obradivih površina, u povratničkim mjesnim zajednicama Sižje, Krtova 1 i Krtova 2 u opštini Lukavac, u dužini od oko 3 kilometra. Kanal za odvodnjavanje je 2000. godine usljed velike poplave i izlivanja rijeke Spreče iz svog korita bio zatrpan i nije u funkciji, što je onemogućilo 400 porodica iz pomenutih mjesnih zajednica da koriste i obrađuju svoja polja kroz koja prolazi ovaj kanal. Cilj ove akcije bio je da se za oko 400 povratničkih porodica omogući korištenje njihovih obradivih površina i na taj način pomogne razvoj poljoprivrede i održivost povratka u ovoj regiji.³⁹

7.4 Organizacija GOPA predstavništvo u BiH

Projekat: Razvoj preduzetništva – Žene ženama

Partneri: Gradska razvojna agencija Banja Luka i Udruženje žena preduzetnica i menadžera Republike Srpske (UNA RS)

Kratak opis: Projekat „Žene ženama“ realizovan je u cilju davanja podrške jačanju kapaciteta preduzeća koje vode žene, podrške start-up firmama koje osnivaju žene mlađe od 30 godina i zapošljavanja mladih žena. Aktivnost se fokusirala na djevojke (starosti 18–30 godina) koje su bile u procesu registracije vlastitog biznisa, ili su odlučile da se njime bave. Učešćem u projektu mlade preduzetnice su dobile dodatnu edukaciju u svrhu poboljšanja njihovih preduzetničkih vještina i povećanja šansi za uspjeh i konkurentnost njihovih preduzeća.

Polaznicama je na osnovu praktičnih iskustava obezbijeđena obuka kako da vode biznis, te kako da se suprotstave izazovima prve godine vođenja biznisa. Svaka polaznica je dobila priliku da ima individualnu mentoricu iz Udruženja žena preduzetnica „UNA“, na period od 6 mjeseci. Učesnice su

³⁸ Za više informacija vidi www.uspon.ba.

³⁹ Za više informacija vidi www.bospo.ba

dobile mogućnost da sa planovima razvijenim u toku projekta učestvuju na takmičenju za najbolji poslovni plan u okviru kojega su se mogle osvojiti nagrade u vrijednosti od 5000, 4000 i 3000 KM, namijenjene za otpočinjanje ili unaprjeđenje biznisa. Kao najznačajniji rezultat projekta pokrenuto je sedam malih biznisa.⁴⁰

Projekat: Razvoj preduzetništva – sakupljanje i sušenje ljekovitog bilja

Partner: Udruženje građana “Nešto Više”

Kratak opis: Projekat je kroz nabavku tri univerzalne sušare za procesuiranje voća, gljiva i ljekovitog bilja, te organizovanje edukacije za izradu dvogodišnjeg poslovnog plana osposobio korisnike za rad sa voćem i ljekobiljem, te im osigurao sticanje praktičnog radnog iskustva. Ovim projektom je, pored osiguravanja prihoda za novouposlene, promovisan i podržan razvoj poljoprivrede, kao i odgovorno korištenje i eksploatacija prirodnih resursa (gljive i samoniklo ljekobilje). Projekat je omogućio zapošljavanje tri mlade osobe starosne dobi od 18 do 30 godina kao i povremeno zapošljavanje minimalno 20 dodatnih osoba iste starosne kategorije na području tri ruralne zajednice u Bosni i Hercegovini.⁴¹

7.5 Fondacija za socijalno uključivanje u Bosni i Hercegovini (FSU u BiH)

U okviru svoje podrške NVO-ima orijentisanim na smanjivanje socijalne isključenosti i siromaštva Fondacija za socijalno uključivanje u Bosni i Hercegovini (FSU u BiH) je, tokom dvije godine 2010/2011 i 2011/2012 podržala 39 projekata u ukupnom iznosu od 2.418.217,60 KM, od čega je 1.495.787,33 KM učešće FSU u BiH, a učešće domaćih izvora je 922.483,27 KM. Ukupan broj korisnika koji su direktno podržani kroz implementaciju projekata u dva kruga finansiranja 2010/2011 i 2011/2012 iznosi 14.635 osoba (osobe sa invaliditetom, djeca iz ugroženih grupa, žene, stari, manjine, mladi i nezaposleni). U prvom krugu podržano je 9.527, a u drugom, tj. drugoj godini funkcioniranja FSU u BiH podržano je 5.108 korisnika.

Od ukupnog broja podržanih projekata osam projekata je implementirano u oblasti socijalnog poduzetništva, od kojih u nastavku izdvajamo pet kao primjere dobre prakse.

7.5.1. Organizacija – implementator projekta: „Agencija za ekonomski razvoj Hercegovine – REDAH“, Mostar

Naziv projekta: „Podrška ranjivim grupama na području općina Konjic i Široki Brijeg kroz podizanje nasada jagodičastog voća“

Donator: Fondacija za socijalno uključivanje u Bosni i Hercegovini (FSU u BiH)

Partnerske organizacije: Općina Konjic i Općina Široki Brijeg

Kratak opis projekta: Glavni cilj projekta bio je smanjenje siromaštva kod ranjivih grupa u ruralnim dijelovima općina Konjic i Široki Brijeg kroz osiguranje stabilnog prihoda u tržišno orijentisanoj

⁴⁰ Za više informacija vidi www.yep.ba

⁴¹ Ibid.

proizvodnji jagodičastog voća. Specifični cilj projekta je socijalno uključivanje porodica iz ugroženih grupa kroz rad na vlastitom imanju i proizvodnji voća, s ciljem da se potakne zadržavanje stanovništva u ruralnim područjima uz iskorištavanje vlastitih neiskorištenih resursa. Ovaj projekat je smanjio siromaštvo socijalno ugroženih porodica pomoću sredstava koja su zaradile pri proizvodnji jagodičastog voća. Projekat je pružio direktnu podršku za 70 korisnika (14 porodica u općinama Široki Brijeg i Konjic). Ukupna vrijednost projekta je bila 49.637,19 KM, od čega je učešće FSU u BiH bilo 32.637,19 KM, a sredstva iz domaćih izvora su iznosila 17.000 KM (Općina).

Projektom je unaprijeđen metodološki pristup u razvoju ovog tipa poljoprivredne proizvodnje, tj. data je podrška poljoprivrednim proizvođačima da pokrenu ovu vrstu proizvodnje koja ranije nije bila prisutna na ovim područjima.

Projekat je omogućio da 14 marginaliziranih porodica, odnosno 70 korisnika, iz općina Konjic i Široki Brijeg poboljša svoju ekonomsku situaciju proizvodnjom jagodičastog voća na svojim imanjima.

Kroz ovaj projekat, mlađim članovima porodica je dat prioritet da pokušaju riješiti problem svoje nezaposlenosti.

Trajanje projekta: 01. juli 2010 – 31. januar 2011.

Sažetak rezultata projekta:

- Podignuto ukupno novih 3,42 hektara jagodičastog voća (ili 34,2 duluma), prosječno 2,41 duluma jagodičastog voća kod 11 korisnika u opštini Konjic ili ukupno 27,4 duluma (2,74 ha) i prosječno 2,28 duluma jagodičastog voća kod 3 korisnika u opštini Široki Brijeg ili ukupno 6,8 duluma (0,68 ha). Oko 2,0 ha neiskorištenog zemljišta je obrađeno i privedeno kulturi;
- Projekcije u kalkulacijama pokazuju da će korisnici imati prosječan bruto godišnji prihod od 5.376 KM do 11.604 KM (prosječan mjesečni bruto prihod od 448,00 do 967,00 KM);
- Žene i mladi članovi obitelji su više radno uključeni dajući veliki doprinos kako proizvodnji, tako ukupnom poboljšanju života;
- Održani stručni treninzi za proizvodnju jagodičastog voća, 3 u opštini Široki Brijeg i 4 u opštini Konjic, a poljoprivrednici stekli nova znanja i vještine u poljoprivrednoj proizvodnji jagodičastog voća, planiranju na imanju, marketingu poljoprivrednih proizvoda, vođenju evidencije i osnovama pisanja biznis plana;
- Senzibilizacija ove proizvodnje, kao jedne od efektivnijih za rješavanje nezaposlenosti, ostanak u ruralnim područjima, aktivnije uključivanje ranjivih grupa u svakodnevne životne tokove izvršena putem treninga koji su organizovani na području ovih općina.⁴²

Izjave korisnika o projektu:

„Projekat je veoma značajan za mene i za cijelu moju porodicu koja sa ovim projektom ima izvjesniju budućnost. Ko hoće da radi sa ovim projektom ima vrlo rentabilan posao u današnjem vremenu. Iskreno sam vam zahvalan u svoje i u ime svih onih koji su dobili besplatne sadnice jagodičastog voća.“

⁴² http://sif.ba/ba/?page_id=1299, pristupljeno 23.05.2012.

Munir Borić, korisnik

„Projekat je jako koristan, omogućuje zaradu u domaćinstvu i dobar izvor prihoda. Zahvalan sam na ovom projektu. Ja sam kao ratni vojni invalid nezaposlen, živim na selu i imam veliko porodično imanje koje nisam bio u finansijskoj mogućnosti obrađivati i zasaditi nove sadnice.“

Nermin Pinjić, korisnik

„Sadnjom jagodičastog voća osiguraću sigurniji prihod za svoju familiju. Sadnjom malina na vlastitom imanju iskoristit ću više prirodnih resursa, a samim tim povećat će se opstanak u ruralnom području.“

Novalić Rasema, korisnica

„Učesnik sam projekta REDAH putem koga sam dobio sadnice maline; očekujem i ubuduće saradnju i mislim da je to dobra podrška uz malo truda i rada mogu se očekivati dobri rezultati, kao i dalje proširenje i povećanje zasada.“

Džemal Mandžuka, korisnik

7.5.2. Organizacija – implementator projekta: Udruženje poljoprivrednih proizvođača Poljotes – UPP Poljotes, Teslić

Naziv projekta: „Proizvodnjom maline do novih radnih mjesta“

Donator: Fondacija za socijalno uključivanje u Bosni i Hercegovini (FSU u BiH)

Partnerske organizacije: Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srpske i Opština Teslić

Kratak opis projekta: Projekat se fokusirao na stvaranje preduslova za otvaranje novih radnih mjesta unutar vlastitih domaćinstava, ekonomsko osnaživanje i izjednačavanje ciljnih grupa sa drugim kategorijama stanovništva. Cilj projekta je bilo povećanje kvaliteta života i smanjenje socijalne isključenosti najugroženijih kategorija stanovništva (povratnika, osoba sa invaliditetom, žena i mladih nezaposlenih osoba) u ruralnim sredinama Opštine Teslić kroz stvaranje novih radnih mjesta u oblasti proizvodnje maline. Projekat je predvidio stvaranje deset radnih mjesta u domaćinstvima ugroženih kategorija kroz proizvodnju malina i obrazovanje korisnika o proizvodnim tehnologijama, te kroz izgradnju hladnjače za voće, što pruža mogućnost za postizanje dobre berbe i očuvanje voća. Projekat je pružio direktnu podršku za 10 korisnika, dok su indirektni korisnici projekta članovi porodica i susjedi (30 osoba). Jedna marginalizovana osoba je dobila radni angažman u hladnjači. Sredstva dodijeljena za implementaciju ovog projekta su iznosila 90.949,04 KM, od čega su domaća sredstva iznosila 39.150,00 KM, a doprinos FSU u BiH je bio 51.799,04 KM.

Kroz ovaj projekat je uspostavljena čvrsta saradnja ministarstva, opštine i udruženja na rješavanju problema seoskog stanovništva.

Trajanje projekta: 15. juni 2011 – 15. januar 2012.

Sažetak rezultata projekta:

- Obuhvaćeno ukupno 10 korisnika/korisnica;
- Izgrađena hladnjača kapaciteta 50 tona koja će omogućiti kvalitetno čuvanje proizvedene maline, kako direktnih korisnika projekta tako i drugih proizvođača sa područja opštine Teslić;
- Otvoreno 10 novih radnih mjesta;
- Zasnovano 10 zasada maline, i to u skladu sa standardima savremene proizvodnje, koji na površini od ukupno 2ha omogućuju zapošljavanje 10 osoba čime je pružena mogućnost domaćinstvima za sticanje dohotka za još 10 osoba;
- Edukovano 10 proizvođača o intenzivnoj proizvodnji maline i osposobljeno da proširuju proizvodnju i svojim primjerom šire dobru praksu u proizvodnji;
- Edukacijom i stalnim informisanjem o projektu povećao se broj zahtjeva prema Opštini za dodjelu sadnog materijala maline iz razloga sigurnijeg plasmana proizvodnje;
- Dodijeljen sadni materijal za još deset dodatnih proizvođača maline što će uvećati površinu zasada ove kulture i što će u narednim godinama značiti uvećanu proizvodnju za 80 tona maline;
- Zaposlena 1 visokoobrazovana osoba u hladnjači;
- Uspostavljena čvrsta saradnja između Udruženja i Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede u pravcu rješavanja problema socijalno isključenih osoba i uspostavljen dobar pristup za njihovo uključivanje u oblasti poljoprivrede.⁴³

Izjave korisnika o projektu:

„Imam 45 godina. Ovo mi mnogo znači jer ja od toga živim. Ja sam registrovani poljoprivredni proizvođač, smjer voćarstvo. Bavim se proizvodnjom maline i kupine, a imao sam i jagodu. Uzgojem malina se bavim već sedam godina. Prošao sam obuku i pohađao sam svaki čas. Obuku su držali inženjeri, dolazili su iz Republike Srpske, iz Federacije, iz Laktaša, iz Sarajeva i Bugojna. Mislim da sam dosta naučio. Čovjek koliko god da radi uvijek ima nešto novo da nauči.“

Nedo Vidović, korisnik

„Imam 27 godina. Živim sa suprugom i dvoje djece. Ne radim. Pokušavamo se baviti poljoprivredom. Dobili smo dvije i po hiljade sadnica i sve posadili. Imali smo predavanja i praktične vježbe na terenu, na koja smo išli i supruga i ja, i puno smo toga naučili. Najljepša vijest bila je da se otvorila hladnjača jer ćemo imati gdje da uskladištimo maline dok ne nađemo kupce. Ako bude prilike možda ćemo i proširiti zasade jer imamo još slobodnog zemljišta.“

Dragan Stanić, korisnik

⁴³ http://sif.ba/ba/?page_id=1299, pristupljeno 23.05.2012.

„Ja i moja porodica smo predali zahtjev za malinu i dobili smo 1.800 sadnica. Išli smo na predavanja i dosta toga smo naučili o malini. Sadnice smo sadili ja, žena i djeca i još par komšija nam je pomoglo. U našoj porodici niko ne radi, a majka je penzioner. Očekujemo nešto od maline, čim smo je zasadili. Ali vidjet ćemo kakva će godina biti i šta će biti na kraju svega. Hladnjača nam puno znači jer će sada, vjerovatno, i cijena biti bolja. Prve prihode ove posađene maline očekujemo 2013. godine.“

Fikret Nikić, korisnik

„Živim u četveročlanoj porodici u kojoj je ovo malo poljoprivrede jedini izvor egzistencije. Mlada smo porodica i odmah smo prihvatili da uđemo u posao s malinom, i ništa nam se bolje nije moglo desiti. Nemamo nikakvih iskustava, ali smo dosta naučili na predavanjima. Proširivat ćemo proizvodnju i znamo da ćemo imati plasman. Dobro smo pripremili zemljište i posadili malinu a tako će biti i dalje. Hvala svima.“

Veljko Glišić, korisnik

7.5.3. Organizacija – implementator projekta: Udruga poduzetnika i poslodavaca Žepče – UPIP Žepče

Naziv projekta: „Ljudi za ljude“

Donator: Fondacija za socijalno uključivanje u Bosni i Hercegovini (FSU u BiH)

Partnerske organizacije: Opština Zenica i Udruženje građana „EKOZEN“

Kratak opis projekta: Cilj projekta je bio doprinos zaštiti osnovnog ljudskog prava na život i rad socijalno ugroženih grupa stanovništva, povratnika, žena, djece i nezaposlenih članova zajednice, kroz samozapošljavanje, iskorištavanje prirodnih resursa, primjenu dobre proizvodne prakse i pokretanje novih poslovnih aktivnosti. Cilj je bio smanjenje socijalne isključenosti i siromaštva u ruralnim područjima Opštine Zenica sa posebnim osvrtom na stvaranje povoljnih uslova za održivo korištenje prirodnih resursa. To je imalo svrhu stvaranja kontinuiranog izvora prihoda za članove ovih zajednica, koji su time postali dio integralne lokalne zajednice sa osiguranim prihodima za sebe i članove svojih domaćinstava. Sredstva dodijeljena za implementaciju projekta su iznosila 69.741,62 KM, od čega je 28.000,00 KM bilo doprinos domaćih izvora (Opština), a 41.741,62 KM je bio doprinos FSU u BiH.

Projektom je socijalno uključeno, osposobljeno, teoretski i praktično educirano 313 članova mjesnih zajednica, uključujući 40 domaćinstava (104 korisnika edukativnih radionica, 184 korisnika pilot projekta, odnosno 40 domaćinstava, i 25 korisnika studijskog putovanja). Osigurani su prihodi samozapošljavanjem i konceptom cjeloživotnog učenja prisustvom korisnika edukativnim radionicama, posjetima proizvođačima, te korištenjem pisanih materijala. Podignuto je 40.000,00 m² zasada malina i jagoda što je osiguralo prihode u nekoliko narednih godina u iznosu oko 600 KM mjesečno za korisnike jagoda i oko 320 KM mjesečno za korisnike malina.

Rezultat projekta je provođenje akcija u partnerstvu lokalne zajednice nevladinog i vladinog sektora koje će doprinijeti socijalizaciji, te održivom razvoju ruralnih područja. Sa ovim aktivnostima upoznata je šira lokalna zajednica, vladine i nevladine institucije, te mediji. Uspostavljeno je javno i civilno partnerstvo između vladinih i nevladinih organizacija i korisnika projekta.

Trajanje projekta: 15. juni 2011 – 15. januar 2012.

Sažetak rezultata projekta:

- Obuhvaćeno ukupno 313 korisnika/korisnica;
- Osigurano socijalno uključivanje marginaliziranih grupa društva iz ruralnih područja, te im je omogućeno pokretanje poslovnih aktivnosti i osiguranje prihoda za domaćinstva;
- Izrađen i distribuiran dokument “Analiza socio-demografskog stanja ruralnih područja Općine Zenica” koji će služiti kao osnova za buduće aktivnosti u razvoju ovih područja;
- Članovi mjesnih zajednica socijalno uključeni, osposobljeni, educirani teoretski i praktično za osiguranje prihoda samozapošljavanjem i konceptom cjeloživotnog učenja putem edukativnih radionica, posjetima proizvođačima, te korištenjem pisanih materijala;
- Osigurana sredstva za egzistenciju direktnim korisnicima projekta – 40 domaćinstava ruralnih područja Općine Zenica;
- Podignuto 40.000,00 m² zasada malina i jagoda što će osigurati prihode u nekoliko narednih godina u iznosu od oko 600 KM mjesečno za korisnike jagoda i oko 320 KM mjesečno za korisnike malina;
- Uspostavljeno javno i civilno partnerstvo između vladinih i nevladinih organizacija i korisnika projekta;
- Uspostavljeni temelji za buduću saradnju i implementaciju projekata koji imaju za cilj socijalno uključivanje i razvoj socijalnog poduzetništva;
- Upoznata šira lokalna zajednica, vladine i nevladine institucije, te mediji o mogućnostima provođenja akcija u partnerstvu lokalne zajednice, nevladinog i vladinog sektora koji će doprinijeti socijalizaciji, te održivom razvoju ruralnih područja.⁴⁴

Izjave korisnika o projektu:

„Ja sam 1973. godište, ratni vojni invalid, nezaposlen, imam porodicu, suprugu i troje djece. Nalazimo se na parceli gdje su zasađene maline i zahvaljujem se Fondaciji za socijalno uključivanje u BiH. I ranije sam se bavio poljoprivredom. S obzirom da ne radim, ovo će mi dosta pomoći pošto školujem troje djece, jedno je prvi razred, jedno šesti a jedno ide u srednju školu. Završio sam srednju školu, mašinski sam tehničar, ali ne radim već 20 godina. Do sada se nisam bavio malinom. Ovdje imam 2,5 dunuma zemlje, dobio sam sadnice malina za jedan dulum i znam da se to može proširivati, a to je sada do mene.“

Ćazim Durmić, korisnik

„Ja sam nezaposleni, demobilisani borac, ratni vojni invalid, 23 godine na birou, gdje mi nikada nisu ponudili ni da metem ulicu. Ovaj projekat mi je dobro došao, neko se pobrinuo da pokušamo i mi nešto da radimo. Nadam se da ću uspjeti, za dvije godine ću vidjeti jesam li uspio ili nisam. Ima nas ukupno četvoro u kući, dvoje djece idu u školu. Do sada sam se bavio poljoprivredom, onako za sebe,

⁴⁴http://sif.ba/ba/?page_id=1299, pristupljeno 23.05.2012.

radio sam tamo gdje se može zaraditi dnevica da mjesečno kupim brašno. Ovo što sam dobio trebalo bi mi pomoći, ako uspije sve, ali vidjet ćemo. Nadam se da će uspjeti.“

Mufid Mujanović, korisnik

„Za mene i moju porodicu ovo je od iznimnog značaja. Posadio sam 1.000,00 m² malina, a namjeravam u idućoj godini proširiti proizvodnju za još 2.000,00 m². Ovaj projekat za mene mnogo znači jer mi je pomogao u namjerama da se okrenem poljoprivrednoj proizvodnji i zapošljavanju. Do sada sam radio u različitim firmama i ostajao sam bez posla, pa sam se iz tog razloga okrenuo poljoprivrednoj proizvodnji. Imam dosta zemlje na kojoj mislim širiti ovaj vid proizvodnje, a i želim osigurati sebi i svojoj porodici egzistenciju i jedan vid zarade.“

Halid Kahrimanović, korisnik

„Ovaj projekat 'Ljudi za ljude' je za cijelu moju porodicu od velike važnosti, ali i za cijelo stanovništvo koje živi na selima, jer je većina tog stanovništva nezaposlena. Ovo sada za njih 30 predstavlja jedini izvor prihoda. Trenutno živimo u MZ Jastrebac, ja, žena i dvoje djece. Završio sam srednju školu, medicinski sam tehničar. Nezaposleni smo i ja i supruga. Već 11 godina sam na birou za zapošljavanje. Do sada se nisam bavio poljoprivrednom proizvodnjom i ovo će za mene i moju porodicu predstavljati jedini izvor prihoda. Zahvaljujući ovom projektu posadio sam maline na 1.000,00 m² površine i imam zemljišta da još posadim.“

Mehić Mujo, korisnik

7.5.4. Organizacija – implementator projekta: Vanjskotrgovinska/Spoljnotrgovinska komora BiH – VTK BiH, Institut za edukaciju ECOS, Sarajevo

Naziv projekta: „Daj ideju – postani poduzetnica!“

Donator: Fondacija za socijalno uključivanje u Bosni i Hercegovini (FSU u BiH)

Partnerska organizacija: Federalni zavod za zapošljavanje

Kratak opis projekta: Projekt je povećao kompetencije novonezaposlenih žena na tržištu rada kroz osposobljenost za aktivno traženje posla samozapošljavanjem i uključivanjem u informaciono društvo. Specifični ciljevi su bili informatička pismenost žena koje su tek registrovane na biroima za zapošljavanje putem međunarodno priznate Škole kompjutera ECDL, poduzetničke obuke u Školi malog biznisa, čime su im povećavana znanja, vještine i kompetitivnost na tržištu rada i socijalna uključenost. Treći cilj je bio pokretanje dva mala biznisa uz podršku implementatora projekta, u kojima su se korisnice poticale da stvore poslovni plan za biznis koji žele pokrenuti. Dva najuspješnija poslovna plana su finansijski podržana sa po 10.000,00 KM, i pružena im je podrška tokom prva tri mjeseca rada. Projekat je pružio direktnu podršku za 164 korisnice. Ukupna vrijednost projekta je bila 99.561,69 KM. Za implementaciju projekta je dodijeljeno 40.000,00 KM iz domaćih budžeta, a doprinos FSU u BiH je iznosio 59.561,69 KM.

Projekat je omogućio razvoj dva najuspješnija poslovna plana, koji su finansirani iz projektnog budžeta kako bi se podržale žene poduzetnice.

Žene su obučene za korištenje računarskih aplikacija Windows, Word, Excel i Outlook Express, kao i za izradu biznis planova i traženje finansijskih sredstava za pokretanje vlastitog biznisa i aktivnije traženje posla.

Ovaj projekat je omogućio novonezaposlenim ženama da poboljšaju svoje mogućnosti zapošljavanja čime je spriječen rizik dugotrajne nezaposlenosti i s njom povezanog propadanja vještina i volje za rad.

Trajanje projekta: 15. juni 2011 – 15. januar 2012.

Sažetak rezultata projekta:

- Obuhvaćeno ukupno 164 korisnice;
- 164 žene obučene za korištenje računarskih aplikacija Windows, Word, Excel, Internet i Outlook Express u međunarodno priznatoj školi računara – ECDL;
- 127 žena je dobilo certifikat o završenoj Školi malog biznisa i steklo znanje za izradu biznis planova, traženje finansijskih sredstava za pokretanje vlastitog biznisa, registriranje preduzeća ili obrta, te aktivnije traženje posla;
- 164 žene stekle dodatna znanja i vještine koje se traže na tržištu rada i time postale konkurentnije na tržištu rada;
- 127 žena praktično izradile biznis planove od kojih su izabrana 2 najuspješnija;
- Uz asistenciju eksperata pokrenuta dva nova mala biznisa;
- Monitoring novoosnovanih biznisa prva dva do tri mjeseca poslovanja (registracija firme, poslovni prostor, istraživanje tržišta, marketing plan i povezivanje sa partnerima na tržištu);
- Novonezaposlene žene poboljšale mogućnosti zapošljavanja čime je spriječen rizik dugotrajne nezaposlenosti i s njom povezanog propadanja vještina i volje za rad, nezaposlene žene motivirane da pokrenu vlastiti biznis i ponovo postanu radno aktivne. Također, spriječeno je da se gubitak zaposlenja pretvori u marginaliziranje na tržištu rada.⁴⁵

Izjave korisnica o projektu:

„Prošla sam obuku ECDL-a i Školu malog biznisa. Osvojila sam prvu nagradu za biznis plan "Uzgoj začinskog bilja i začinskih salata". Ova nagrada bila je za mene veliko ohrabrenje i podsticaj da mogu početi svoj posao. Pored toga, obuka za biznis plan mi je jako pomogla. Neke stvari koje nisam znala i nisam imala mogućnosti da naučim sada znam. Jako sam zadovoljna, ovdje sam naučila stvari koje mi zaista mogu pomoći u životu. Također, družila sam se sa ženama i vidjela da nisam jedina koja je

⁴⁵ http://sif.ba/ba/?page_id=1299, pristupljeno 23.05.2012.

ostala bez posla. Ko god je osmislio i pokrenuo ovaj projekat svaka mu čast. Ovo je velika stvar! Kad bi barem još 100 žena dobilo istu priliku.“

Aida Smajić, korisnica

„Tek sad kad sam prošla kroz ovaj biznis plan vidjela sam da tržište treba dobro proučiti, mnoge stvari se trebaju pripremiti da bi se pokrenuo posao. Ja se bavim radom na staklu i kaligrafijom. Tu pokazujem svoju kreativnost. Obuka mi je mnogo pomogla, naučila sam mnogo toga i ostvarila mnoge kontakte. Podignuto mi je samopouzdanje. Stekli smo lijepa prijateljstva. Moj biznis plan je pozitivno ocijenjen i dobila sam novčanu nagradu. Svi projekti su prošli istu selekciju i odabrani su najbolji, tako da smo vidjeli da se dobrim i kvalitetnim idejama daje prilika za uspjeh. Veoma sam zahvalna organizaciji.“

Amina Oprašić, korisnica

„Rođena sam u Sarajevu i po zanimanju sam diplomirani kriminalista. U augustu 2010. godine istekao mi je ugovor o radnom angažmanu na određeno vrijeme. Od početka septembra pa do kraja novembra 2011. godine bila sam korisnik ovog projekta u okviru kojeg sam pohađala ECDL školu kompjutera i Školu malog biznisa. Kompletan projekat je vrlo dobro osmišljen i obje škole, odnosno nastavne oblasti, dobro su i kvalitetno realizirane. Kada se radi o ECDL školi kompjutera, tokom nastave sam uvelike proširila i kvalitetno obogatila svoje znanje i sposobnosti korištenja kompjutera. Iako sam se i ranije svakodnevno aktivno koristila kompjuterom, ova škola mi je pomogla da sve više samostalno rješavam probleme koji se pojave pri radu na kompjuteru, te da koristim programske mogućnosti za koje ranije nisam znala da postoje, a koje mi sada uvelike olakšavaju rad.“

Alma Kovačević, korisnica

7.5.5. Organizacija – implementator projekta: Udruženje osoba s invaliditetom, Berkovići

Naziv projekta: „Pružimo ruku“

Donator: Fondacija za socijalno uključivanje u Bosni i Hercegovini (FSU u BiH)

Partnerska organizacija: Opština Berkovići

Kratak opis projekta: Glavni cilj projekta bio je poboljšanje položaja ranjivih kategorija: osoba sa invaliditetom, nezaposlene omladine i žena u nerazvijenoj, ruralnoj Opštini Berkovići kroz razvoj socijalnog poduzetništva. Projekat je doprinio poboljšanju položaja ranjivih kategorija, jer je direktno uticao na njihovu ekonomsku nezavisnost, a time i na njihov kvalitet života. Projekat je uključio otvaranje Etno sobe u kojoj su izlagani i prodavani ručno rađeni proizvodi korisnika, što je dalje doprinijelo razvoju ruralnog turizma u toj opštini. Projekat je pružio podršku i obrazovanje za 40 korisnika. Sredstva dodijeljena za implementaciju ovog projekta su iznosila 36.913,74 KM, od čega je 17.000,00 KM bilo iz domaćih sredstava (Opština) a 19.913,74 KM je obezbijedila FSU u BiH.

Kroz ovaj projekat razvijena je i otvorena Etno soba u prostoru koji je obezbijedila Opština Berkovići, koja služi kao muzej starina i rukotvorina i u kojoj se izlažu i prodaju artikli koje su izradili korisnici ovog projekta.

Projektom se uticalo na smanjenje siromaštva i socijalne isključenosti kod mladih, osoba sa invaliditetom i žena u ruralnoj Opštini Berkovići.

Trajanje projekta: 15. juni 2011 – 15. januar 2012.

Sažetak rezultata projekta:

- Obuhvaćeno ukupno 40 korisnika/korisnica;
- 40 osoba iz kategorije mladih, osoba sa invaliditetom, siromašnih žena i nezaposlenih učestvovalo na edukacijama za izradu rukotvorina (edukovani i osposobljeni za rad na vitražu, izradu nakita i bojenje staklenog posuđa);
- Adaptiran opštinski prostor za održavanje radionica i izložbi;
- Nabavljena oprema i mašine potrebne za održavanje radionica;
- Otvorena Etno soba uz organizovanje izložbe prodajnog karaktera;
- Dat doprinos smanjenju siromaštva i socijalne isključenosti mladih, invalida i žena u opštini Berkovići;
- Izgrađeni kapaciteti Udruženja osoba sa invaliditetom Berkovići za aktivnosti u socijalnom sektoru;
- Povećano umrežavanje korisnika, institucija i Udruženja u cilju poboljšanja kvaliteta života najranjivijih kategorija društva – osoba sa invaliditetom, nezaposlene omladine i siromašnih žena, te prenošenje iskustava na druge, posebno ruralne i siromašne opštine širom BiH.⁴⁶

Izjave korisnica o projektu:

„Ovo je moj prvi susret sa ovom vrstom rada. Interes za radionice je jako veliki. Izrađivali smo slike i bilo je dosta novih aktivnosti. Ja sam lično htjela da se bavim izradom nakita. Mislim da sam na internetu prošla hiljade stranica tragajući za nakitom, za idejom. I onda se ukazala prilika za izradu nakita i bila sam presretna. Prezadovoljna sam iskustvom koje sam ovdje stekla. Imam puno slobodnog vremena i ovo mi odlično dođe. Jako sam zadovoljna s onim što vidim kad uradim. Sve svoje čaše kod kuće sam ukrasila. Sve se više ljudi raspituje kako se mogu uključiti u ovaj program. Za sve učesnike ovo je bila jedna velika promjena i pravo osvježanje.“

Olivera Muratović, korisnica

„Samohrana sam majka. Sama se borim kako bih svom djetetu priuštila odjeću, obuću i knjige. Ova pomoć u dodjeli konca za heklanje i vunice za pletenje će mi dobro doći da nešto zaradim, ali i da prekratim duge zimske noći.“

Danijela Lučić, korisnica

⁴⁶ http://sif.ba/ba/?page_id=1299, pristupljeno 23.05.2012.

„U mojoj porodici niko ne radi, a imam dva sina. Jedan od njih studira. Svaka mi je pomoć dobro došla jer će poboljšati finansijsku situaciju u mojoj porodici. Ja, inače, pletem i vezem. Odavno to radim i svoje radove prodajem na pijaci i tako nešto zaradim. Ovaj projekat mi je omogućio da besplatno dobijem materijal od kojeg izrađujem artikle od kojih živim.“

Angela Ćuk, korisnica

8. Zaključci i preporuke za razvoj socijalnog poduzetništva u Bosni i Hercegovini

1. Prije svega neophodno je raditi na aktivnostima promocije socijalnog poduzetništva u javnosti kako bi se ovaj pojam i koncept bolje razumio i dobio odgovarajuću definiciju u kontekstu Bosne i Hercegovine;
2. Potrebno je pojačati ulogu medija u promociji socijalnog poduzetništva. Mediji su jedan od ključnih faktora i spona između ostalih aktera i nosilaca aktivnosti socijalnog poduzetništva i upravo oni trebaju promovisati dobre prakse i primjere socijalnog poduzetništva koji će se replicirati i dalje razvijati;
3. Potrebno je razviti odgovarajuće obrazovne sadržaje vezane za socijalno poduzetništvo, kako na fakultetima tako i u školama, čime bi se već u ranim fazama doprinijelo razvoju svijesti o socijalnom poduzetništvu kao načinu postizanja društvenih promjena i poboljšanja, i inovativnom pristupu rješavanju ekonomskih i društvenih problema. Većina socijalnih poduzetnika nema dovoljno znanja i vještina za započinjanje i vođenje aktivnosti socijalnog poduzetništva. Ta znanja i vještine trebaju dolaziti iz različitih oblasti, tako da bi bilo izuzetno korisno i potrebno organizovati i ponuditi edukativne programe za voditelje i zaposlenike socijalnih preduzeća;
4. U vezi sa prethodnim, potrebno je pripremiti i realizovati programe obuke uposlenih u državnoj upravi – segmenti vezani za ekonomiju, poreze, socijalnu i zdravstvenu zaštitu, a koji su svi vezani za socijalno poduzetništvo;
5. Potrebno je omogućiti jednostavniji pristup izvorima finansiranja jer je dodjeljivanje finansijskih sredstava i poticaja jedan od najznačajnijih izazova i prepreka sa kojima se aktivni i potencijalni socijalni poduzetnici susreću u socijalnom poduzetništvu koje je ograničeno primarnom misijom i ciljevima, a to je usmjerenost na postizanje društvenih promjena i poboljšanja, i usmjerenost na ugrožene kategorije. Osiguravanje finansijskih sredstava za početna ulaganja u socijalno poduzetništvo i njihov nedostatak često su razlog koji sprječava ljude da uopšte započnu aktivnosti socijalnog poduzetništva. Stoga je nužno raditi na daljem razvijanju programa finansiranja, investiranja i otvaranja kreditnih linija za socijalno poduzetništvo. Potrebno je razmotriti i otvaranje novih ili objedinjavanje postojećih fondova za poticanje socijalno poduzetničkih inicijativa, a dostupne strane i domaće donacije i grantove više usmjeravati na razvoj ovih aktivnosti;
6. Osnovati Centar za razvoj socijalnog preduzetništva ili Fond za razvoj socijalnog preduzetništva koji bi mogao obezbijediti osnovni pokretački kapital za razvoj socijalnih

preduzeća; s tim u vezi potrebno je definisati socijalno tržište, vrste roba i usluga za socijalno poduzetništvo i definisati grupe i brojno stanje za upošljavanje u socijalnom poduzetništvu;

7. Potrebno je dodatno poticati poslovni sektor da se aktivnije uključuje u programe socijalnog zapošljavanja, kako putem sufinansiranja programa socijalnog poduzetništva, tako i osiguravanjem pristupa tržištu te pružanjem mentorskih usluga organizacijama civilnog društva koje se bave neprofitnim poduzetništvom, dati porezne olakšice za socijalna preduzeća koja reinvestiraju svoj profit u aktivnosti koje doprinose razvoju zajednice;
8. Zagovarati razvoj poreske politike koja će biti pogodna za razvoj koncepta i aktivnosti socijalnog poduzetništva – moguće fiskalno rješenje mogu biti poreske olakšice i subvencije za razvoj socijalnih preduzeća;
9. Potrebno institucionalno i zakonodavno urediti ove vrste ekonomskih aktivnosti kako bi se uspješno izgradio cjelovit model socijalnog poduzetništva i omogućilo osnivanje i funkcionisanje socijalnih preduzeća;
10. Razvijati partnerstva između nevladinih organizacija i socijalnih preduzeća i saradnju na regionalnom i nacionalnom nivou, kako bi se organizovanje djelovalo prema relevantnim političkim akterima i zagovaralo normativno prepoznavanje socijalnih preduzeća;
11. Poticati međusektorsku suradnju koja će uključiti medije koji bi davali više prostora primjerima dobre prakse i davali doprinos osvještavanju javnosti o mogućnostima socijalnog poduzetništva;
12. Razviti infrastrukturu i međusektorsku saradnju. Umrežavanje socijalnih poduzetnika predstavlja platformu koja stvara priliku za saradnju i pristup resursima korisnim ne samo socijalnim poduzetnicima nego i svima koji vide prednost u onome što socijalni poduzetnici rade. Razvojem održivog i učinkovitog odnosa koji će poticati socijalne poduzetnike stvara se sinergijski efekat i integrisanje inovacija i poduzetništva na svim nivoima što se pozitivno reflektuje na cijelu zajednicu;
13. Ulagati u stvaranje poticajnog okruženja za rad socijalnih poduzetnika, te ulagati u izgradnju kapaciteta i stvaranje infrastrukturne podrške za sve subjekte socijalnog poduzetništva;
14. Pristupiti izradi Strategije za razvoj socijalnog poduzetništva koja će biti krovni dokument i vodič, sadržavati i adresirati sve prethodno navedene aspekte i omogućiti njihovo sveobuhvatno i sinhronizovano rješavanje i unaprjeđivanje.

ANEKS 1

ISTRAŽIVAČKA METODOLOGIJA ZA PRIPREMU IZVJEŠTAJA O PROCJENI SOCIJALNOG PODUZETNIŠTVA U BOSNI I HERCEGOVINI

Metode istraživanja:

1. Analiza sadržaja

Polazna tačka istraživanja bit će detaljna analiza prethodno provedenih studija, dokumenata za politike, izvještaja, državnih strategija i drugih dokumenata kao i dostupnih statističkih podataka o postojanju i nivou razvijenosti aktivnosti socijalnog poduzetništva u BiH. Naglasak će biti stavljen na istraživanje i pregled postojećih zakona (na državnom, entitetskom i kantonalnom nivou), pravnih odredbi i akata koji se odnose na socijalno poduzetništvo. Naročit fokus bit će usmjeren na OCD-e, njihov nivo informisanosti o socijalnom poduzetništvu, i dostupnim prilikama u ovoj oblasti. Ova faza istraživanja će dati inicijalni uvid u praksu socijalnog poduzetništva u BiH, pravno okruženje, glavne interesne grupe i donatore/investitore (iz javnog i privatnog sektora, međunarodne donatore, organizacije civilnog društva kao glavne implementatore aktivnosti socijalnog poduzetništva). Ova faza istraživanja će omogućiti pregled kvaliteta, kvantiteta, vidljivosti i pouzdanosti trenutnih dostupnih podataka. Također će ispitati da li su podaci zastarjeli i da li ih je potrebno ažurirati. Podaci koji budu sakupljeni tokom analize sadržaja će biti osnova za terensko istraživanje, prikupljanje i obradu novih podataka.

Predviđeni rok za završetak analize sadržaja je 25. maj 2012. jer se radi o kontinuiranoj aktivnosti koja će se preklapati sa drugim planiranim aktivnostima i zahtijeva verziju na B/H/S i engleskom jeziku.

2. Intervjui

Oko 15–20 intervjuova će biti obavljeno sa predstavnicima relevantnih sektora u oblasti socijalnog poduzetništva iz vlade, javnih institucija, privatnog sektora, organizacija civilnog društva (sa posebnim fokusom na NVO-e kao najbrojniji segment BiH civilnog društva), pojedincima aktivnim u ovoj oblasti i krajnjim korisnicima socijalnog poduzetništva kao i predstavnicima međunarodne i EU donatorske zajednice. Intervjui će biti održani u cilju dobijanja direktnih i ažuriranih informacija od navedenih interesnih grupa. Iz ovih razloga bit će pripremljen polustrukturirani upitnik koji će uključiti pitanja o znanju relevantnih interesnih grupa, učešću i aktivnostima u oblasti socijalnog poduzetništva, prilikama za finansiranje od donatora/investitora, potencijalima u BiH za razvijanje socijalnog poduzetništva naročito kada su u pitanju održivost i lokalno vlasništvo. Naročita pažnja će biti posvećena intervjuima sa krajnjim korisnicima projekata i aktivnostima socijalnog poduzetništva.

Ispitanici će biti odabrani na osnovu njihovog iskustva i uključenosti u oblast socijalnog poduzetništva. Intervjui će omogućiti da se dobiju mišljenja, iskustva i informacije iz prve ruke i različitih perspektiva i dati realnu sliku socijalnog poduzetništva u Bosni i Hercegovini (*lista ispitanika, sa imenima i organizacijama/institucijama će biti priložena Izvještaju o procjeni*)

Predviđeni rok za obavljanje intervjuova, prikupljanje i obradu informacija je 20. maj 2012. Transkripti intervjuova će također zahtijevati verzije i na B/H/S i na engleskom jeziku.

3. Fokus grupe

Fokus grupe će također biti organizovane da dopune pitanja i informacije dobijene tokom intervjuova jer one omogućavaju jedno interaktivno okruženje gdje će se percepcije, mišljenja i stavovi o socijalnom poduzetništvu dobiti od grupe ljudi. Smatra se da će dinamika fokus grupe i interakcija između učesnika omogućiti širi uvid u pitanje i generirati različita mišljenja, iskustva i ideje kada je u pitanju socijalno poduzetništvo u BiH. Učesnici fokus grupa će biti osobe različitih profila od predstavnika javnog sektora, privatnog sektora, organizacija civilnog društva, pojedinačnih korisnika

socijalnog poduzetništva kao i donatorske zajednice, ponovo sa ciljem da se dobije sveobuhvatna slika, mišljenja, savjeti i iskustva koja su vezana za ovu oblast. *(Lista učesnika fokus grupa, sa imenima i organizacijama/institucijama će biti priložena kao Annex Izvještaja o procjeni).*

Predviđeni rok za obavljanje fokus grupa, prikupljanje i obradu informacija je 20. maj 2012. Ova faza će se preklapati sa drugim fazama istraživanja i zahtijevati verzije i na B/H/S i na engleskom jeziku.

4. Studije slučaja/Dobre prakse

Inicijalne aktivnosti istraživanja zajedno sa intervjuima i fokus grupama će dati informacije o dobrim praksama socijalnog poduzetništva u BiH. Ovi slučajevi će biti analizirani kao i rezultati koji su postignuti putem ovih inicijativa, projekata i aktivnosti u socijalnom poduzetništvu i bit će prikazani kao modeli koju su se pokazali uspješnim, dobra praksa koja se treba nastaviti i primjeri na koje se treba ugledati i dalje ih razvijati. Naročita pažnja će se usmjeriti na projekte i aktivnosti koje su bazirane na principu udruživanja sredstava lokalnih i međunarodnih donatora i javnih institucija. Studije slučaja/dobre prakse će biti odabrane tako da prikazuju potencijal socijalnog poduzetništva naročito u vezi poboljšanja života u lokalnim zajednicama.

Predviđeni rok za prikupljanje i obradu informacija i završavanje studija slučaja i dobrih praksi je 28. maj 2012. Ova faza će se također preklapati sa drugim fazama istraživanja i zahtijevati verzije i na B/H/S i na engleskom jeziku.

5. Očekivani rezultati istraživanja/Preporuke/Nastavak

Krajnji rezultat istraživanja će biti Izvještaj o procjeni socijalnog poduzetništva koji će uključiti sve relevantne aspekte za ovu oblast, pravno okruženje, glavne interesne skupine, donatore i investitore, ulogu OCD-a, slučajeve dobre prakse zajedno sa konkretnim i primjenjivim preporukama kako da se promijene ili poboljšaju navedeni segmenti kako bi se osiguralo povoljnije okruženje za razvoj i održivost socijalnog poduzetništva u BiH.

Plan za naredne faze razvoja socijalnog poduzetništva će također biti izrađen kao finalni rezultat i elaborirat će smjernice i savjete za naredne faze i korake koji bi se trebali poduzeti nakon završetka Izvještaja o procjeni.

*Draft Izvještaja o procjeni socijalnog poduzetništva bit će predat ugovaraču na pregled do 28. maja 2012. dok će finalni Izvještaj o procjeni socijalnog poduzetništva biti predstavljen na TACSO BH LAG radionici 31. maja 2012 i 1. juna 2012

Napomena: *Moguće je da će doći do manjih promjena vezano za rokove u zavisnosti od dostupnosti učesnika intervjuja i fokus grupa. Međutim, finalni rok za dostavljanje Izvještaja o procjeni socijalnog poduzetništva 31. maj 2012 se neće mijenjati.*

ANEKS 2

LISTA OSOBA KOJE SU UČESTVOVALE U INTERVJU O SOCIJALNOM PODUZETNIŠTVU:

1. Jagoda Petrović, Fakultet političkih nauka Banja Luka
2. Dragan Mišić, Opština Teslić
3. Fikret Zuko, Udruženje slijepih Kantona Sarajevo
4. Dragan Samardžić, Udruženje osoba sa invaliditetom Berkovići
5. Omer Korjenić, Federalni zavod za zapošljavanje
6. Dobrica Jonjić, Federalno ministarstvo za rad i socijalnu politiku
7. Olivera Mastikosa, Centar za socijalni rad Banja Luka
8. Arijana Arnautović, Ekonomski fakultet u Sarajevu
9. Mladen Šain, Sarajevska škola za nauku i tehnologiju
10. Entoni Šeperić, Federalno ministarstvo pravde
11. Dragana Solaković, Gradska uprava Grada Sarajeva
12. Arnela Babić, Sparkasse Banka d.d. Sarajevo
13. Žarko Papić, Inicijativa za bolju i humaniju inkluziju
14. Danijela Kozina, poslovni portal E-kapija
15. Ljubo Lepir, Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite
16. Darko Vučenović, Ministarstvo uprave lokalne samouprave Republike Srpske
17. Goran Bubalo, Catholic Relief Service
18. Mersiha Čuljević-Alijagić, Švicarska agencija za razvoj i saradnju
19. Saša Stanić, Direkcija za ekonomsko planiranje BiH
20. Sanja Tica, Delegacija Evropske komisije u BiH
21. Maja Došenović, Delegacija Evropske komisije u BiH
22. Saša Ćosić, Švicarska agencija za razvoj i saradnju

ANEKS 3

LISTA OSOBA KOJE SU UČESTVOVALE U FOKUS GRUPAMA O SOCIJALNOM PODUZETNIŠTVU U SARAJEVU, BANJA LUCI I ŽEPČU

Fokus grupa u Sarajevu:

1. Aida Ajanović, Vanjsko-trgovinska komora, Institut za edukaciju, ECOS
2. Aida Smajić, poduzetnica
3. Amina Oprašić, poduzetnica
4. Mira Ademović, Udruženje „IBFAN“
5. Sevdija Kujović, Udruženje „Život sa Down sindromom“
6. Alen Zaimović, Inicijativa za bolju i humaniju inkluziju

Fokus grupa u Banja Luci:

1. Ružica Atanacković, Udruženje građana „Zajedno“
2. Njegomir Klječanin, UPP „Poljotes“, Teslić
3. Vanja Čolić, humanitarna organizacija „Partner“
4. Vera Bartel, Inicijativa za bolju i humaniju inkluziju
5. Nedo Vidović, poduzetnik
6. Dragan Stanić, poduzetnik
7. Zoran Vukomanović, Udruženje građana „Zajedno“

Fokus grupa u Žepču:

1. Ema Nalić, JU Centar za socijalni rad
2. Ivana Juroš, JU Centar za socijalni rad
3. Ismet Brkić, UP „Ekozen“ Zenica
4. Šikić Mladen „Zepolj“ Zenica
5. Ivan Antunović UPIP Žepče
6. Mustafa Efendić, Udruženje malinari i kooperanti
7. Jutrić Ena, Udruženje malinari i kooperanti
8. Tea Samardžić-Memčić, UPIP Žepče
9. Mira Jović, UPIP Žepče

ANEKS 4

SLIKE SA FOKUS GRUPA I PRIMJERA DOBRE PRAKSE SOCIJALNOG PODUZETNIŠTVA

